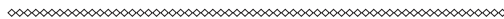

LIBRI GEDANENSES XXXV

MARIA PELCZAR

BIBLIOTEKA MIEJSKA W GDAŃSKU
W LATACH 1945–1954

Abstrakt. W dniu 9 kwietnia 1945 roku władze polskie przejęły oficjalnie jeden z najcenniejszych zbiorów bibliotecznych w Europie zgromadzony w Danziger Stadtbibliothek, wcześniej *Bibliotheca Senatus Gedanensis*. Sprawą najważniejszą było zabezpieczenie budynku oraz sprowadzenie najwartościowszych obiektów wywiezionych pod koniec wojny z Gdańska. Zostały one odnalezione w piwnicach Ratusza Starego Miasta, na Zamku w Malborku i w Seminarium Duchownym w Pelplinie. Pierwszy rok pracy zespół zaangażowanych bibliotekarzy pod kierunkiem dyrektora dr. Mariana Pelczara poświęcił na porządkowanie wnętrza budynku, czyszczenie i układanie na półkach przemieszczonego księgozbioru oraz zabezpieczenie porzuconych bibliotek na terenie Gdańska i okolicy. Mimo wyjątkowo trudnych warunków, już 22 czerwca 1946 roku została oddana czytelnikom i polskiej nauce Książnica, której zasoby, zwłaszcza gdy chodzi o polonica, były do tamtej pory mało znane naukowcom, nie tylko polskim. Zadania odrodzonej Biblioteki Miejskiej formalnie określał Statut Organizacyjny uchwalony przez Kolegium Zarządu Miejskiego 25 kwietnia 1946 roku. Książnica posiadała podwójny charakter: biblioteki oświatowej, jako centrala sieci czytelnicy i wypożyczalni publicznych oraz naukowej, w tym także ośrodka informacyjno-bibliograficznego. Te dwa kierunki działalności wyznaczały jej historię do końca 1954 roku, gdy dział naukowy został przejęty przez Polską Akademię Nauk, a oświatowy został połączony z Biblioteką Wojewódzką.

Słowa kluczowe: Biblioteka Miejska w Gdańsku, Gdańsk – historia zbiorów bibliotecznych, rewindykacja zbiorów bibliotecznych, Marian Pelczar (1905–1983), „Biblioteka Gdańska”

Okres dziesięciu lat od 1945 do 1954 roku to naprawdę znikoma część dziejów ponad czterechsetletniej gdańskiej Książnicy, niemniej część bardzo istotna. I to nie tylko ze względu na stale powiększające się zbiory, ale przede wszystkim ze względu na jej losy. Trudne do wyobrażenia zaangażowanie i poświęcenie ludzi, którzy przybywali z różnych stron przedwojennej Polski, a także z byłego Wolnego Miasta Gdańska, by ratować to, co było jeszcze do uratowania i jednocześnie tworzyć podstawy organizacyjne miasta wracającego w granice Rzeczypospolitej, zasługuje na specjalne odnotowanie. Przybysze ratowali bezcenny księgozbiór

świadczący m.in. o tym, że związki Gdańska z Polską to fundament świetności tego Miasta i podstawa wyjątkowej roli, jaką w wielu dziedzinach życia odgrywało od początku swego istnienia. Księgozbiór odzwierciedlający wysoki poziom świadomości mieszkańców, zdających sobie sprawę, iż pieniądź winien służyć pomnażaniu dóbr kulturalnych i duchowych, że nauka wraz z wiedzą są tym, co buduje znaczenie i potęgę Miasta.

Podjmując próbę przedstawienia w największym skrócie historii Biblioteki Miejskiej w Gdańsku od momentu oficjalnego przejęcia przez władze polskie w dniu 9 kwietnia 1945 roku do czasu, gdy dział naukowy Biblioteki w dniu 1 stycznia 1955 roku został włączony w struktury Polskiej Akademii Nauk, trzeba na wstępie zaznaczyć, iż tragiczny los Gdańska w marcu 1945 roku nie ominął także jednego z najcenniejszych europejskich zbiorów bibliotecznych, jakim był księgozbiór *Danziger Stadtbibliothek*. Toteż kwestie rewindykacyjne, służące scaleniu rozproszonego działaniami wojennym księgozbioru, zdominowały pierwsze lata działalności Biblioteki. Powiększające się sukcesywnie przez prawie 350 lat, poprzez darowizny, zakupy i depozyty zbiory, pod koniec ostatniej wojny decyzją ówczesnego kierownictwa biblioteki były deportowane w różne, pozornie bezpieczniejsze miejsca, co w efekcie doprowadziło do ich rozproszenia, a niekiedy bezpowrotnego zniszczenia. Podobny los dotknął zresztą też wiele prywatnych i kościelnych bibliotek, a także bardzo cenne zasoby archiwaliów i zbiorów muzealnych w Gdańsku.

Od chwili powstania w 1596 roku Książnica, wówczas Biblioteka Rady Miasta Gdańska, a ściślej jej zbiory nierozzerwalnie związane były z konkretnymi osobami: donatorami i darczyńcami z jednej strony, a opiekunami, ongiś nazywanymi protobibliotekarzami, z drugiej. Konkretnymi osobami byli również ci, którzy – bezpośrednio po zakończeniu działań wojennych na terenie Gdańska – na początku kwietnia 1945 roku przybyli do tego Miasta.

Atmosferę tamtych dni oraz stan i zakres pracy, jaki stanął przed dr. Marianem Pelczarem (il. 1) obejmującym w imieniu władz polskich ówczesną *Danziger Stadtbibliothek* w dniu 9 kwietnia¹ (il. 2) – z upoważnienia Prezydenta Gdańska Franciszka Kotus-Jankowskiego i w oparciu o polecenie ministra Oświaty Stanisława Skrzyszewskiego – najlepiej oddają wspomnienia dyrektora Biblioteki Miejskiej:

Mnie jednak przede wszystkim pilno było dotrzeć do budynku Biblioteki, zobaczyć jego stan, dowiedzieć się, co się dzieje z księgozbiorem. Sterczące wokół ruiny i zgliszcza Gdańska nie zdawały się nasuwać wesołych horoskopów... Nigdy chyba nie byłem tak podniecony i zdenerwowany, jak wtedy, gdy miałem się naocznie przekonać, czy w ogóle istnieje mój wymarzony warsztat pracy w Gdańsku, czy też leży w gruzach i zgliszczach...

¹ Dokument mianujący dr. Mariana Pelczara Naczelnikiem Wydziału Kultury i Oświaty oraz Dyrektorem Biblioteki Miejskiej nosi datę 10 kwietnia 1945 roku.

Stoi, – tak – stoi, nie zburzony, nie zbombardowany! Ze szczytowej ściany zieje wprawdzie – gdzieś na wysokości trzeciego piętra – potężna wyrwa, na dachu chyba nie ma zupełnie dachówek, szymb też nie ma... Jednak budynek nie jest wypalony².

Złapałem nieco oddechu i już wolniej podchodzę do głównego wejścia. Ciężkie drzwi wywalone z zawiasów... Szybko przeskakuję ku głównym schodom. Gmach robi wrażenie zupełnie opustoszałego... Sala katalogowa na pierwszym piętrze nie zniszczona. Na środku stoją tak dobrze mi znane szafy z katalogami, niskie, szerokie, pełne szuflad z kartkami katalogu alfabetycznego. Teraz szuflady powyciągane, a kartki w nieładzie walają się po podłodze, wiatr wpadający swobodnie przez okna bez szyb miecie nimi z kąta w kąt...

Z sali katalogowej prowadzą drzwi, również otwarte do sekretariatu, a dalej znowu wejście do pokoju byłego dyrektora Biblioteki... Przeszedłszy przez pokój dyrektorski kieruję się bocznymi drzwiami do Sali katalogowej i do położonego w głębi magazynu. Jedyne żelazne drzwi wychodzące na trzecią kondygnację magazynu otwarte. Wbiegam szybko i tu... nowe silne wrażenie. Olbrzymi, wielokondygnacyjny magazyn zieje zupełnie pustymi półkami. Ani jednej książki na tej kondygnacji. A więc księgozbiór nie istnieje. Trzeba jednak sprawdzić, przekonać się do końca...

Jeszcze jeden już niemal beznadziejny rekonesans w dół magazynu, czy dolne kondygnacje też puste? Schodzę niżej i wreszcie radosne odkrycie: parter i druga kondygnacja magazynu zapchane stosami książek, dostownie stosami. Nie tylko pełne, zastawione półki, lecz i wszystkie przejścia między nimi założone całymi pryzmami książek. Jedyne pozostawione po środku wąziutkie przejście pozwala z trudem przecisnąć się dalej, w głąb i na boki, ku wybitym oknom. Że też tego nie zauważyłem idąc pół godziny wcześniej ulicą wzdłuż okien, przecież to musiało być widoczne z zewnątrz...³

Pierwszym współpracownikiem dr. Mariana Pelczara został przypadkowo spotkany majster stolarski Franciszek Tęsiorowski, który z niewyczerpaną energią, rzadką sumiennością i oddaniem poświęcił się pracy nad wewnętrznym urządzeniem Biblioteki. Spośród merytorycznych pracowników najwcześniej podjął pracę Paweł Groth (1901–1985), były nauczyciel historii wejherowskiego gimnazjum.

Kilkunastu dalszych wywodziło się z przedwojennej gdańskiej Polonii; byli to nauczyciele i uczniowie dawnych polskich szkół, pracownicy instytucji i organizacji polskich w Gdańsku, m.in. Janina Ślącza, Helena Borris, Elżbieta Kloss,

² Budynek otrzymał trzy trafienia pociskami artyleryjskimi, z których jedno wyrwało otwór w szczytowej ścianie magazynu, drugie rozbiło poddaszowy pokój nad czytelnią główną nie niszcząc jednak znajdującego się w nim jako depozyt księgozbioru Gdańskiego Towarzystwa Lekarskiego (*Danziger Ärztlicher Verein*), trzeci przebił wprawdzie dach główny, ale nie wybuchnąwszy pozostał na podłodze bocznego strychu. O zwrot depozytu Towarzystwa Lekarskiego zwracała się dyrekcja Biblioteki Głównej Akademii Lekarskiej już w roku 1946; za zgodą władz bibliotecznych został on zwrócony do Biblioteki Akademii Medycznej w Gdańsku w 1952 roku.

³ M. Pelczar, *Wspomnienia z pierwszego roku pracy w Bibliotece Gdańskiej 1945–1946*, „*Libri Gedanenses*”, t. 1 (1968), s. 15–16.

Jadwiga Gomulska, Henryk Świerczewski, Bernadetta Szczukowska, Władysława (Truda) Czaplewska, Janina Liczmańska, Helena Mirau, Zofia Szczukowska i Franciszka Krzywosińska.

Równocześnie, w kolejnych dniach i miesiącach przybywali następni spoza Gdańska. I tak z Krakowa: Helena Sołtysikowa, Maria Pelczarowa, Marta Schweigerowa, dr Stanisław Krupiński, a także dr Marcin Dragan i dr Maria Sławoszevska; z Poznania Helena Kalewska; ze Lwowa: dr Marian Des Loges, Janina Rappé, dr Izydora Dąmbska, dr Anna i Helena Jędrzejowskie⁴.

Na koniec roku 1945 stan zatrudnienia w Bibliotece wynosił 58 osób: 14 pracowników naukowych, 5 administracyjnych, 21 pomocniczych i 18 fizycznych (w tym przejściowo 8 narodowości niemieckiej)⁵.

Najpilniejszym zadaniem było zabezpieczenie gmachu Biblioteki (il. 9). Całkowicie zerwany dach nad magazynem i brak szyb w całym budynku właściwie uniemożliwiał normalną pracę biblioteczną. Konieczny był choćby częściowy remont, który wymagał jednak posiadania nie tylko odpowiednich materiałów budowlanych, których też brakowało, ale także pracy fachowców. Dzięki docenieniu wartości zbiorów znajdujących się w Bibliotece przez Zarząd Miejski, a szczególnie prezydenta Franciszka Kotus-Jankowskiego i wiceprezydenta Franciszka Chudobę, na skutek interwencji Ministerstwa Oświaty, a także subwencji Delegatury Rządu dla Spraw Wybrzeża zostały wykonane najpilniejsze remonty. Prace te jak i większość następnych wykonywała Gdańska Dyrekcja Odbudowy. Zamurowano dziurę w ścianie magazynu, a przede wszystkim wykonano pokrycie dachu. Dzięki przydziałom szyb otrzymanym z Zarządu Miasta (140 m² całych i „trochę potłuczonych”) oraz decyzją wiceminister Kuczkowskiej z resortu Oświaty jeszcze przed zakończeniem zimy udało się oszkląć okna w niektórych pokojach biurowych oraz magazynie. Dawne pomieszczenia Biblioteki Ludowej (*Volksbibliothek*)⁶ po przebudowie przeznaczono na pracownie i magazyn zbiorów specjalnych, gdzie na bieżąco ustawiane były wyłączane z księgozbioru ogólnego: rękopisy, inkunabuły i inne stare druki, w tym zwłaszcza szesnasto- i siedemnastowieczne polonika.

Mimo wyjątkowo trudnych warunków, m.in. braku prądu, a także bieżącej wody, przy konieczności ciągłego przenoszenia już ustawionych na półkach książ-

⁴ W celu zapewnienia niezbędnej liczby pracowników naukowych dyrekcja gdańskiej Książnicy wystąpiła do Ministerstwa Oświaty o udzielenie bezpłatnych urlopów bibliotekarzom i nauczycielom z innych podległych resortowi instytucji, którzy wyrazili zgodę na czasowe podjęcie pracy w Bibliotece Miejskiej. Na tej podstawie w 1945 roku zatrudniono przejściowo Annę Jałbrzykowską i Kazimierę Tatarowicz z Biblioteki Jagiellońskiej oraz na stałe Edwina Jędrkiewicza, Pawła Grotha i Janinę Ślęczkę.

⁵ Pelen wykaz pracowników Biblioteki Miejskiej w Gdańsku w latach 1945–1954 załączono w Aneksie 1.

⁶ *Volksbibliothek* (Biblioteka Ludowa) znajdowała się wprawdzie w tym samym budynku, ale pod własnym kierownictwem i z osobnym wejściem od ulicy Schüsseldamm (Łągiewniki); wydzielony księgozbiór biblioteki ludowej liczył około 15 000 woluminów.

żek⁷, by chronić je przed deszczem do czasu reperacji dachu lub by zrobić miejsce dla później odnalezionych pozycji, (zgodnie z kolejnością obowiązujących wówczas sygnatur), natychmiast rozpoczęto prace przy czyszczeniu i porządkowaniu zbiorów odnalezionych na dwóch poziomach magazynu i w piwnicach budynku. Podczas sortowania okazało się, że znajduje się wśród nich kilka księgozbiorów dawnych polskich instytucji zwiezionych do *Danziger Stadtbibliothek* po wybuchu wojny: Polskiego Gimnazjum w Gdańsku, Wyższej i Średniej Szkoły Handlowej Macierzy Szkolnej w Gdańsku, Polskiej Rady Kultury, Polskiej Kasy Rządowej, szereg prywatnych bibliotek Polaków mieszkających przed wojną w Gdańsku oraz księgozbiór rodziny Sierakowskich z Waplewa⁸. Znalezione w ten sposób szereg cennych i rzadkich dzieł oraz wiele książek w języku polskim tak bardzo potrzebnych w Gdańsku⁹.

W oparciu o akceptację Ministerstwa Oświaty podjęto akcję zwrotu prawowitym właścicielom ich księgozbiorów. I tak przekazano m. in. Instytutowi Bałtyckiemu w Gdyni – 7196 woluminów, I Państwowemu Gimnazjum i Liceum w Gdańsku (nieformalnemu spadkobiercy Gimnazjum Polskiego w Wolnym Mieście Gdańsku) – 2360 woluminów, Gimnazjum w Starogardzie – 300 woluminów, Centrum Wyszakolenia Wojskowego w Rembertowie – 60 woluminów, Miejskiej Bibliotece w Gdyni – 40 woluminów, a przede wszystkim Bibliotece Seminarium Duchownego w Pelplinie – 10 190 woluminów. W efekcie ogółem zwrócono ponad 20 000 woluminów. Do zbiorów Biblioteki Miejskiej włączono księgozbiory tych instytucji, które już nie istniały – około 14 500 woluminów

Sortowanie i układanie książek na półkach według sygnatur topograficznych odbywało się w magazynie, gdzie okna nadal nie były oszklone, przy całkowitym braku ogrzewania, przy temperaturze na zewnątrz dochodzącej do –10 stopni C. Prace trwały do połowy grudnia 1945 roku (il. 11).

Równocześnie odnaleziono i uporządkowano katalog systematyczny liczący w całości 212 tomów. W tym czasie brakowało spośród nich ośmiu tomów; zaginione tomy katalogu dotyczyły Gdańska i biografii gdańszczan (Od, Oe), a więc był to brak bardzo istotny¹⁰. Równoległe prowadzono prace nad uporządkowa-

⁷ Przykładowo w roku 1946 było to około 200 000 woluminów.

⁸ Waplewo Wielkie – siedziba zasłużonej dla Polski rodziny Sierakowskich z pałacem, parkiem i majątkiem ziemskim. W posiadłości zgromadzono niezwykle wartościowy księgozbiór oraz bogatą kolekcję dzieł sztuki. Por. A. Bukowski, *Waplewo. Zapomniana placówka kultury polskiej na Pomorzu Nadwiślańskim*, Wrocław 1989; K. Świerkosz, *Z historii poszukiwań rozproszonej biblioteki waplewskiej w zbiorach Biblioteki Gdańskiej PAN*, „Gdańskie Studia Muzealne” t. 8 (2015), s. 240–271.

⁹ Ponadto odnaleziono księgozbiór Wysokiego Komisarza Ligii Narodów, skonfiskowany przez władze niemieckie w 1939 roku, oraz bibliotekę Łoży Masońskiej „Eugenia” zdeponowaną w *Danziger Stadtbibliothek* w 1937 roku. Zgodnie z decyzją Ministerstwa Oświaty oba księgozbiory zostały włączone do zasobu Biblioteki Miejskiej. W 1951 roku 2.000 tomów wydrukowanych alfabetem Braille’a, będących przed wojną własnością Domu dla Ociemniałych we Wrzeszczu, za zgodą Rady Miejskiej zostało przekazane do Zakładu dla Niewidomych w Piechocinie.

¹⁰ Z zachowanego rewersu (PAN Biblioteka Gdańska; sygn. akt X-2/10, k. 1) wynika, że w lutym 1945 roku pięć tomów Od oraz trzy Oe zostały wypożyczone z *Danziger Stadtbibliothek*

niem zachowanego wprowadzie prawie w komplecie, ale wymagającego oczyszczenia i ułożenia w szufladach katalogu kartkowego (alfabetycznego) liczącego ponad 500 000 kart (obejmującego około 150 000 haseł katalogowych), mieszczących się w 360 skrzynkach¹¹. Pozwoliło to oszacować stan księgozbioru i skalę wojennych ubytków oraz umożliwiło rekonstrukcję brakujących tomów katalogu systematycznego poprzez żmudne przepisanie ponad tysiąca kart. Praca ta rozpoczęta w 1946 roku trwała przez kilka lat, a jej zakończenie paradoksalnie zbiegło się z momentem, gdy oryginały brakujących tomów wróciły do Biblioteki.

Już pierwsze dni pracy pozwoliły polskim bibliotekarzom na zorientowanie się, iż w siedzibie Biblioteki Miejskiej brakuje znaczącej części najcenniejszych zbiorów: starych druków, w tym inkunabułów, rękopisów, kartografii, grafiki, a także muzykaliów¹². Nie przerywając dalszego porządkowania zasobu znajdującego się w budynku, gwałtownie rozpoczęto poszukiwanie miejsc, gdzie pod koniec wojny kierownictwo *Danziger Stadtbibliothek* wywiozło brakującą część zbiorów. Pierwsze uzyskane informacje, m.in. od byłego niemieckiego woźnego, wskazały, iż głównym miejscem, do którego przewieziono najcenniejsze obiekty, był Zamek w Malborku, a także Seminarium Duchowne w Pelplinie. Ponadto w ostatnim momencie kilkudziesięć skrzyń umieszczono w piwnicach Ratusza Staromiejskiego w Gdańsku. Brak środków transportu uniemożliwił pełną rewindykację tego zasobu w całości w 1945 roku. W pierwszej kolejności, przy pomocy ręcznego wózka, furmanki oraz z wielkim trudem uzyskiwanych samochodów, zwieziono zbiory z pobliskiego Ratusza, gdzie odnaleziono 40 skrzyń ze starymi drukami, w tym z inkunabułami i innymi cennymi książkami. Następnie odzyskano część zbiorów z Pelplina – w ilości liczonej na wagę około 4,5 tony, głównie dzieł z kolekcji Johanna Uphagena¹³. W sumie w roku 1945 miało miejsce dziewięć ekspedycji¹⁴, których owocem było przywiezienie 35 ton książek (il. 3). Na następny, 1946 rok pozostawiono przywiezienie kilkudziesięciu tysięcy tomów będących częścią zbiorów zdeponowanych, wraz z innymi księgozbiorami polskich bibliotek, na Zamku w Malborku; wiosną 1945 roku przejęły je ekipy pracowników Muzeum Wojska i delegatury Ministerstwa Oświaty, a w związku z brakiem moż-

i nie zwrócone przed wyzwoleniem Gdańska. Wróciły one do Biblioteki Miejskiej z Olsztyna dopiero w 1953 roku.

¹¹ Obecnie po połączeniu kart katalog zajmuje 273 szuflady.

¹² Wstępnie ocenione straty z 1945 roku, w stosunku do roku 1939, miały wynosić w odniesieniu do całego zasobu 10–15 proc., jednakże w zakresie rękopisów byłyby to 35 proc., inkunabułów ponad 60 proc., rycin około 50 proc., w kartografii 75 proc. Por. M. Pelczar, *Biblioteka Miejska w Gdańsku*, „Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu”, t. 13 (1947), s. 44. Wielkości te ulegały w związku z rewindykacją zbiorów zmniejszeniu i już w roku 1947 zostały określone na: rękopisy 30 proc., inkunabuły 12 proc., grafika 30 proc., ryciny 30 proc., kartografia 25 proc.

¹³ Kolekcja Johanna Uphagena, licząca ponad 15.000 tomów, wśród których były rękopisy, a także pozycje dotyczące historii Polski, Prus Królewskich i Gdańska, trafiła do *Danziger Stadtbibliothek* w 1879 roku. Swoistym paradoksem był fakt, że zbiory pelplińskie przywieziono do Gdańska, a gdańskie do Pelplina.

¹⁴ Po dwie ekspedycje do: Pelplina, Malborka, Grudziądza, Warszawy i jedna do Warcina.

liwości zabezpieczenia ich w całości na miejscu przewiezione zostały do innych miast w celu uchronienia przed kradzieżami i dalszą destrukcją. Zbiory gdańskie znalazły się m.in. w Grudziądzu, Toruniu, Warszawie. Pierwszą partię tego zasobu – dziewięć skrzyń, przeszło 1450 woluminów dzieł różnych, głównie starych druków i rękopisów – jeszcze w maju 1945 roku przywieźli do Gdańska ówcześni pracownicy Naczelnej Dyrekcji Bibliotek Ministerstwa Oświaty Józef Janiczek i Ksawery Świerkowski¹⁵. W czerwcu 1946 roku z Torunia dalszy, niewielki fragment rozproszonych zbiorów (24 stare druki) przywiózł dr Stefan Burkhardt, dyrektor tamtejszej Biblioteki Uniwersyteckiej. Pewna część rozproszonego w Malborku zasobu znalazła się w Warszawie; początkowo złożona w Muzeum Wojska, następnie trafiła do Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego. Do Gdańska powróciła, prawie w całości, w 1946 roku¹⁶ (il. 8) W tym samym roku udało się sprowadzić pozostawione w Malborku czasopisma oraz zdeponowaną część obiektów z Grudziądza, w liczbie 1700 woluminów i 11 pak książek, głównie starych druków, w tym inkunabułów oraz rękopisów. Kolejne partie zostały odzyskane w lutym 1946 od znajdującego się w Sopocie Oddziału Morskiego Muzeum Wojska (ul. Obrońców Westerplatte 18) oraz sprowadzone z położonej w powiecie gdańskim nadwiślańskiej wsi Suchy Dąb. Także w lutym 1946 roku przywieziono 24 skrzynie z Warcina¹⁷, głównie archiwalia, wśród których jednak znalazł się gdański z Biblioteki Mariackiej z roku 1480 i około 300 należących do *Danziger Stadtbibliothek* cennych dzieł naukowych. W marcu 1947 roku w Bibliotece Miejskiej w Szczecinie odnaleziono liczne druki polskie z XVII wieku oraz rękopis dzieła Reinholda Curicke, *Der Stadt Dantzig historische Beschreibung*, Amsterdam-Dantzig 1687 (il. 6). W latach 1950–1952 odzyskano kolejnych kilkaset bezcennych rękopisów, starych druków, roczników gdańskich pism codziennych i dzieł nowszych. 252 cenne rękopisy zostały zwrócone Bibliotece Gdańskiej przez Akademię Nauk ZSRR w 1958 roku (il. 7). Jedno zaś dzieło powróciło w 1961 roku ze Stanów Zjednoczonych. Poszczególne pozycje docierały do Biblioteki od przygodnych znalazców czy nabywców przez kolejne lata¹⁸. Niektóre zaś pojawiły się na rynku antykwarycznym.

¹⁵ Józef Janiczek (1900–1976) – nauczyciel, redaktor, organizator bibliotekarstwa powszechnego, pracownik Naczelnej Dyrekcji Bibliotek Ministerstwa Oświaty. Ksawery Świerkowski (1897–1979) – pracownik w Wydziale Bibliotek Ministerstwa Oświaty, zajmujący się głównie zabezpieczeniem i rewindykacją zbiorów wywiezionych przez Niemców; w latach 1947–1948 dyrektor Biblioteki Narodowej, pierwszy redaktor naczelny Słownika Pracowników Książki Polskiej.

¹⁶ 86 pozycji według zachowanego protokołu zostało zatrzymanych w Muzeum Wojska ze względu na treść dotyczącą problemów wojskowości. Wszystkie pozycje zwrócone do Gdańska zostały opieczętowane stemplem „Przekazano z Muzeum Wojska”.

¹⁷ Warcin (obecnie Warcino) – majątek leżący w powiecie słupskim, dawna siedziba rodziny Bismarcków z pałacem z drugiej połowy XIX wieku; złożono tam głównie zasób należący do Archiwum Państwowego Wolnego Miasta Gdańska (*Staatsarchiv der Freien Stadt Danzig*).

¹⁸ W 1950 roku odzyskano dzięki zabiegom ks. Franciszka Sawickiego, proboszcza w Malborku: 156 rękopisów, 112 inkunabułów, 153 starych druków. Ostatnio odzyskane obiekty trafiły do PAN

Ponadto prowadzono, w oparciu o posiadane pełnomocnictwo i docierające informacje, zabezpieczenie ważniejszych prywatnych opuszczonych księgozbiorów niemieckich¹⁹, umieszczając je czasowo w czytelnicy i pomieszczeniu katalogowym Biblioteki do chwili przeprowadzenia selekcji i decyzji Ministerstwa Oświaty co do ich dalszego losu. W sumie proces ten dotyczył około 40.000 woluminów. Znaczna ich część stanowiła poważną wartość naukową, np. księgozbiór rodziny von der Goltz z Dobrocina (Bestendorf)²⁰.

Odnotowano też przypadki, gdy opuszczający Gdańsk niemieccy właściciele przekazywali swój księgozbiór w formie depozytu lub daru Bibliotece, jak np. prof. Conrad Friedrich von Gruenewaldt z *Technische Hochschule*, czy pielęgniarka gminna ze szpitala Bożego Ciała Antoinette Niemeyer. Również za zgodą poprzednich właścicieli do zasobu trafił cenny naukowy księgozbiór Zappio-Johannitana.

Mimo że zbiory nie mogły być jeszcze udostępnione do publicznego użytku i oficjalnie Biblioteka była zamknięta, już od lipca 1945 roku wypożyczano poszczególne pozycje przedstawicielom władz i urzędów oraz pracownikom naukowym. W ten sposób, według sprawozdania za okres kwiecień–grudzień 1945, ze zbiorów skorzystały 73 osoby, wypożyczając 230 dzieł²¹, a w prowizorycznej „pracowni naukowej” obsłużono siedmiu pracowników naukowych z Polski.

W szeroko pojęty zakres działalności Biblioteki Miejskiej w Gdańsku w roku 1945 wchodziły, oprócz właściwej siedziby instytucji przy ulicy Wałowej 16 (obecnie Wałowa 15)²² następujące placówki: Biblioteka Katedralna w Oliwie, Archiwum Państwowe w Gdańsku, Biblioteka Zappio-Johannitana, Ekspozytura Biblioteki Miejskiej w Oliwie oraz publiczne wypożyczalnie książek.

Prace nad zabezpieczeniem księgozbioru Biblioteki Katedralnej w Oliwie rozpoczęto już 6 kwietnia 1945 roku (il. 4). W okresie od kwietnia do lipca tego roku oczyszczono i ułożono księgozbiór liczący około 4000 woluminów. W sprawozdaniu z maja 1945 roku podano orientacyjne stany biblioteki klasztornej (370 woluminów) i biblioteki diecezjalnej (2900 woluminów). Katalogowanie książek przerwano w październiku 1945 roku ze względu na brak bibliotekarzy i niemożność ogrzania lokalu biblioteki. Z chwilą objęcia Katedry i przyległych budynków przez polskie władze Kościoła katolickiego został im przekazany także księgozbiór. W pracach zabezpieczających zarówno księgozbiór, jak i cenne obiekty muzealne Katedry uczestniczył aktywnie kościelny Franciszek Ksawery Kamiński.

Biblioteki Gdańskiej w 2016 roku. Por. Z. Tylewska-Ostrowska, 2016. *O roku ów!*, [w:] *Kronika Biblioteki Gdańskiej 1596–2016*, red. A. Baliński, A. Frąckowska, M. Otto, Gdańsk 2017, s. 283.

¹⁹ Upoważnienia do tych działań otrzymał Marian Pelczar z Urzędu ds. Zabezpieczenia Mienia i Ministerstwa Oświaty.

²⁰ Cenny księgozbiór rodziny von der Goltz, zawierający szereg starych druków, pozostawiony w pałacu w Dobrocinie koło Morąga, został na mocy decyzji Ministerstwa Oświaty, po pokonaniu wielu trudności, przewieziony do Gdańska.

²¹ W sprawozdaniu drukowanym podano 87 osób i 272 woluminów.

²² W roku 1955 nastąpiła korekta oznaczeń działek miejskich w Gdańsku, m.in. przy ul. Wałowej, a tym samym zmiana numeracji posesji.

Zbiory Archiwum Państwowego w Gdańsku zostały w znacznej części przez władze niemieckie wywiezione z Gdańska, a te, które pozostały, uległy prawie całkowitemu zniszczeniu. Budynek uległ rozbiciu i spaleni. Jedynie w piwnicach zachowały się nieliczne, mniej wartościowe archiwalia, które w kwietniu i maju przetransportowano do Biblioteki Miejskiej, gdzie po oczyszczeniu tymczasowo złożono w dwóch pomieszczeniach. Zostały one zwrócone do zbiorów polskiego Archiwum w Gdańsku powołanego w dniu 17 grudnia 1946 roku. Pierwszym dyrektorem Archiwum został Marcin Dragan, a pracownikami Elżbieta Kloss i Maria Sławoszewska, do tego czasu zatrudnieni w Bibliotece Miejskiej.

Zabezpieczono również znajdujące się w opłakanym stanie księgi stanu cywilnego z kilku kościołów gdańskich, m.in. św. Katarzyny i kościoła Najświętszej Panny Marii.

W maju 1945 roku zabezpieczono i formalnie przejęto Bibliotekę Zappio-Johannitana w oparciu o protokół podpisany przez przedstawicieli Biblioteki Miejskiej Mariana Pelczara i Mariana Des Loges'a oraz opuszczających Gdańsk Pastora Gminy Ewangelickiej Otto Eichela i przedstawiciela Rady Kościoła dr Paula Angerholma (co uzyskało akceptację Naczelnej Dyrekcji Bibliotek przy Ministerstwie Oświaty) (il. 5). Biblioteka Zappio-Johannitana,²³ znajdującą się przy kościele św. Jana w Gdańsku, obejmowała blisko 5000 cennych dzieł teologiczno-filozoficznych przeważnie starych druków. Niestety, wywiezione do Kościerzyny najcenniejsze dzieła (około 500 woluminów) zaginęły. Spośród nich odzyskano tylko dosłownie jeden tom. By nie dopuścić do ewentualnego zniszczenia złożonej w uszkodzonym schronie biblioteki, została ona w całości (4367 woluminów) przewieziona do ekspozytury Biblioteki Miejskiej w Oliwie. Tam książki oczyszczono i uporządkowano, a kolekcja zachowała pełną odrębność sygnaturową.

Założenie bazy Grupy Operacyjnej Ministerstwa Oświaty w dniu 5 kwietnia 1945 roku w Oliwie oraz brak możliwości dotarcia wówczas do centrum Gdańska spowodowało rozpoczęcie właśnie w tej dzielnicy miasta²⁴ zbiórki porzuconych ponemieckich księgozbiorów, przy znaczącym udziale Jana Kilarńskiego i Kazimierza Kopeckiego²⁵. Po uzgodnieniu planu dalszego postępowania z powsta-

²³ Na mocy zapisu w testamencie wybitnego bibliofila Nikolausa Schwichtenberga, proboszcza parafii św. Jana, duży jak na owe czasy prywatny zbiór katolickich dzieł teologicznych został przejęty dla publicznego udostępniania przez jego następcę Christopha Suchtena na początku XVI wieku. Półtora wieku później na podstawie katolickiego i protestanckiego księgozbioru kościoła św. Jana, dzięki bibliofilskim zainteresowaniom i bogatemu legatowi gdańskiego kupca Zachariasza Zappio, przewodniczącego rady kościelnej i hojnego darczyńcy ówczesnie ewangelicko-augsburskiej świątyni, powstała w 1689 roku Biblioteka Zappio-Johannitana. Por. M. Pelczar, *Dzieje Biblioteki Zappio-Johannitana*, [w:] M. Pelczar, *O Bibliotece*, wybór i opracowanie M. Pelczar, Gdańsk 1997, s. 67–70.

²⁴ Przez kilka miesięcy 1945 roku Oliwa była samodzielną jednostką administracyjną na prawach miasta.

²⁵ Jan Kilarński (1882–1951), od sierpnia 1945 roku Naczelnik Wydziału Oświaty i Kultury Miejskiej Rady Narodowej w Gdańsku, organizujący szkolnictwo średnie i wyższe w mieście oraz

łym w sierpniu Wojewódzkim Komitetem Opieki nad Książką przy Kuratorium Okręgu Szkolnego Gdańskiego, Biblioteka przejęła zakres działania Komitetu w Oliwie. W ramach tej akcji zwieziono około 20 000 woluminów do lokalu Ekspozytury przy ul. Grottgera 9, które uporządkowano według ich wartości i tematyki.

W lokalu Ekspozytury, zgodnie z życzeniem Wydziału Bibliotek Ministerstwa Oświaty, przeznaczono jeden pokój jako gościnny dla bibliotekarzy i pracowników naukowych przybywających urzędowo do Gdańska. Pomieszczenia Ekspozytury w 1946 roku, na podstawie decyzji Nadzwyczajnej Komisji Mieszkaniowej, zostały zabrane na cele mieszkalne, a zbiory przewieziono do gmachu Biblioteki Miejskiej²⁶.

Głód książki polskiej, jaki od początku dawał się we znaki polskiej ludności Wybrzeża, zarówno tej przybywającej z pozostałych terenów Polski, jak również tej zamieszkującej w Gdańsku przed wojną, zmusił Bibliotekę Miejską, mimo głównej troski o zabezpieczenie księgozbiorów naukowych, do organizowania publicznych wypożyczalni książek beletrystycznych i popularno-naukowych. Już w czerwcu 1945 roku rozpoczęła swą działalność wypożyczalnia w Oliwie w domu przy ul. Orkana 9 (oficjalnie otwarta 22 lipca). Wyodrębniono dla niej 1500 woluminów polskich dzieł beletrystycznych, pochodzących z księgozbiorów zabezpieczonych i darów od osób prywatnych. Kolejne wypożyczalnie książek otwarto w pomieszczeniach Zarządu Miejskiego przy ul. 3 Maja 17 oraz w Oruni, plac Kolejowy 9. Ze względu na stale poszerzający się krąg osób zainteresowanych dostępem do książki podjęto starania o uruchomienie kolejnych placówek, uzależniając to jednak od możliwości zapewnienia księgozbioru i personelu; równocześnie utworzono w obrębie Biblioteki odrębny dział wypożyczalni publicznych. W 1946 roku do istniejących wypożyczalni przekazano 2483 dzieł (4948 tomów).

Nawiązano też współpracę z prywatną *Wypożyczalnią Powieści* pana Stanisława Tarnowskiego we Wrzeszczu ul. Sobótki 3, ułatwiając mu uzyskanie lokalu i udzielając pomocy w formie depozytu 200 pozycji książkowych i oddelegowując na okres 3 miesięcy jedną pracownicę Biblioteki²⁷.

Mimo tak wielu podjętych przedsięwzięć²⁸ i problemów związanych z organizacją, porządkowaniem i pracą mającą na celu uproszczenie dostępu do książki,

zabezpieczający mienie kulturowe; autor przewodników: *Gdańsk miasto nasze* i *Poznaj Gdańsk*, członek komisji ustalającej polskie nazwy ulic i organizator kursów miejskich przewodników. Prof. Kazimierz Kopecki (1904–1984), współtwórca powojennej Politechniki Gdańskiej; w latach 1954 i 1960–1966 rektor tej uczelni.

²⁶ Z powodu braku miejsca w magazynach zostały złożone w gabinecie Dyrektora.

²⁷ Oprócz placówek tworzonych w ramach Biblioteki Miejskiej powstawały także ogólnie dostępne biblioteki prywatne, m. in. należące do Kazimierza Brańszczyka (Grunwaldzka 131), Marii Breit (Kartuska 16), Elżbiety Cybulskiej (Świętojańska 12).

²⁸ Zakładano nawet włączenie Instytutu Botanicznego wraz z parkiem oliwskim do jednostek podległych Bibliotece Miejskiej, co dodatkowo angażowało kierownictwo gdańskiej Książnicy.

władze Biblioteki czyniły wszystko, by zwrócić uwagę odpowiednich władz, a także badaczy i środowisk akademickich na wyjątkową wartość posiadanego księgozbioru, wzbogaconego przez szereg obiektów typowo muzealnych, jak galeria portretów wybitnych gdańszczan z XVII–XVIII wieku czy nawet globus nieba z 1728 roku.

Już w 1945 roku dr Marian Pelczar ze współpracownikami zaczął snuć plany, by w ramach Biblioteki utworzyć własne wydawnictwo, którego działalność przyczyniałaby się do propagowania wiedzy o Gdańsku²⁹. Podjęto również pierwsze starania o przyznanie Książnicy statusu biblioteki naukowej, ze szczególnym zwróceniem uwagi na uwzględnianą w powstającym profilu gromadzenia szeroko pojętą problematykę zarówno morską jak i gdańską, dotyczącą historii miasta i jego dorobku kulturalnego. W tym duchu rozpoczęto prace nad bibliografią Wybrzeża³⁰ i Gdańska poprzez zbieranie wszelkich notatek prasowych i publikacji drukowanych w dwóch wersjach kartotek w układzie alfabetycznym – według nazwiska autora i według tytułu.

Znajdujące się w Bibliotece materiały, a także znajomość przedwojennego Gdańska przez Dyrektora, który przez pierwsze cztery miesiące pełnił jednocześnie funkcję Naczelnika Wydziału Kultury Zarządu Miejskiego, było powodem, iż właśnie do dr. Mariana Pelczara trafiały do zaopiniowania sprawy wymagające rozstrzygnięć prawnych, jak m.in. przyznawanie prawa do zajęcia przez poszczególne gminy wyznaniowe, zakony i zgromadzenia opuszczonych kościołów. Zbiory biblioteczne dostarczały także informacji źródłowych w przypadku bardzo ważnych spraw ustalania polskiego nazewnictwa ulic, dzielnic i miejscowości w okolicach Gdańska, a także herbu miasta.

Od samego początku wokół Biblioteki zaczęli skupiać się byli przedwojenni nauczyciele i uczniowie Gimnazjum Polskiego w Gdańsku, Wyższej i Średniej Szkoły Handlowej Macierzy Szkolnej w Gdańsku, a także członkowie Towarzystwa Przyjaciół Nauki i Sztuki (TPNiS) w Gdańsku, działającego od 1922 roku, reaktywowanego 22 lipca 1945 roku. Od października, wraz z rozpoczęciem roku akademickiego, podjęto ścisłą współpracę z wyższymi uczelniami Gdańska

²⁹ Oddział Wydawnictw Własnych Biblioteki powołano 1 grudnia 1946 roku celem publikowania dzieł naukowych i popularno-naukowych z zakresu wiedzy o Gdańsku oraz o sprawach morskich i regionalnych; publikacje powstawały w efekcie prac badawczych prowadzonych w Książnicy. Wydawanie w sumie kilkudziesięciu pozycji o różnorodnej tematyce rozpoczęto w 1947 a zakończono w 1976 roku. Por. W. Pętlicka, 1947. *Oddział Wydawnictw Własnych*, [w:] *Kronika Biblioteki Gdańskiej...*, s. 189.

³⁰ Bibliografia Wybrzeża oparta była w pierwszych latach prawie wyłącznie na wycinkach prasowych. Została wykorzystana w latach sześćdziesiątych i osiemdziesiątych przy opracowywaniu *Bibliografii Pomorza Gdańskiego* i *Bibliografii polskiego piśmiennictwa morskiego*. Por. A. Frąckowska, 1967. *Bibliografia Pomorza Gdańskiego* i D. Binkowska, 1972. *Bibliografia polskiego piśmiennictwa morskiego*, [w:] *Kronika Biblioteki Gdańskiej 1596–2016*, red. A. Baliński, A. Frąckowska, M. Otto, Gdańsk 2017, s. 213 i 219.

i Sopotu³¹, tak w zakresie świadczonej pomocy przy organizowaniu bibliotek, jak i prowadzenia wykładów z zakresu historii i kultury Gdańska przez pracowników Biblioteki. Ponadto Biblioteka w tym okresie pełniła funkcję Biblioteki akademickiej³².

Mając pełną świadomość konieczności jak najszybszego nawiązania kontaktów z polskimi instytucjami naukowymi w Polsce, jeszcze w 1945 roku podjęto ścisłą współpracę z TPNiS w Gdańsku w zakresie działalności naukowej i wydawniczej³³; z Polską Akademią Umiejętności w Krakowie – przede wszystkim przy przygotowywaniu materiałów do *Polskiego Słownika Biograficznego*³⁴ – oraz z państwowym Instytutem Książki w Łodzi³⁵. Ważną inicjatywą w zakresie popularyzacji nauki było również czynne włączenie się w działalność publicystyczną poprzez pogadanki w radio, artykuły prasowe i organizacje wystaw i pokazów. Niektóre spośród tych ostatnich odbiły się szerokim echem nie tylko w świecie naukowym, ale także w prasie codziennej i periodykach popularnonaukowych. Takimi były na pewno: „Ocalałe zbiory Biblioteki Miejskiej w Gdańsku” (1946), „Stary Gdańsk” z okazji 950-lecia miasta (1947), „Wiek Oświecenia w Polsce” (1952); „Rocznica 500-lecia powrotu Gdańska do Polski” (1954)³⁶.

Biblioteka Miejska w Gdańsku jako najpoważniejsza placówka biblioteczna o charakterze naukowym na terenie Wybrzeża podjęła też inicjatywę zorganizowania związku zawodowego bibliotekarzy pod nazwą Koło Związku Bibliotekarzy oraz inicjatywę współpracy bibliotek gdańskich i gdyńskich w formie okresowych konferencji ich kierowników i porozumienia w uzupełnianiu księgozbiorów. Pierwsze takie spotkanie odbyło się 12 stycznia 1946 roku.

Od początku funkcjonowania Biblioteki dużą wagę przywiązywano do gromadzenia prasy, starając się o odpowiednie zabezpieczenie środków na ich prenumeratę i ewentualne zakupy antykwaryczne. Uznano, iż zbieranie bieżących czasopism jest równie ważne jak odzyskiwanie zaginionych zbiorów, gdyż wiadomości

³¹ Wyższą Szkołą Handlu Morskiego w Sopocie, Politechniką Gdańską, Państwowym Pedagogium – późniejszą Państwową Wyższą Szkołą Pedagogiczną w Gdańsku, a także Studium Przygotowawczym Akademii Lekarskiej w Gdańsku.

³² Rolę centralnej księżnicy uniwersyteckiej Biblioteka Miejska w Gdańsku, a następnie Biblioteka Gdańska PAN pełniła praktycznie przynajmniej do powstania Uniwersytetu Gdańskiego w 1970 roku.

³³ Brak akceptacji planów wydawniczych, a co się z tym wiąże brak zabezpieczenia finansowego ze strony Zarządu Miejskiego sprawił, że dyrekcja Biblioteki zwróciła się do Zarządu TPNiS o przyjęcie na siebie – w ramach statutowej działalności – sprawy publikacji pozycji, które od strony merytorycznej i częściowo redakcyjnej będą przygotowywali pracownicy Biblioteki.

³⁴ Zmiana granic państwowych w 1945 roku wywołała konieczność uzupełnienia zakresu opracowywanych biogramów do PSB o postacie zamieszkujące ongiś całe wschodnie Pomorze i obszar Wolnego Miasta Gdańska.

³⁵ Przedstawiciel Biblioteki Miejskiej został powołany do współpracy naukowo-badawczej w zakresie bibliotekarstwa.

³⁶ Pełen wykaz wystaw w Bibliotece Miejskiej w Gdańsku w latach 1945–1954 załączono w Aneksie 2.

zawarte w prasie mają charakter ulotny. Już w marcu 1946 roku utworzono osobną komórkę czasopism, powierzając jego kierownictwo Irenie Fabiani-Madeyskiej; jednak podjęcie normalnej działalności ze względu na trwające ciągle remonty, mogło nastąpić dopiero od czerwca 1946 roku. Zaprenumerowano najważniejsze czasopisma polskie z zakresu humanistyki, prawa, nauk społecznych oraz kilka dzienników³⁷.

Odczuwalny brak przygotowania fachowego części pracowników macierzystej instytucji i pozostałych bibliotek Wybrzeża skłonił kierownictwo Książnicy do zorganizowania 60-godzinnego kursu bibliotekarskiego w lutym 1946 roku, pod patronatem Gdańskiego Koła Bibliotekarzy Polskich za zgodą Ministerstwa Oświaty. Kurs odbywał się w salach sąsiedniego I Gimnazjum i Liceum w Gdańsku. Uczestniczyło w nim 40 pracowników z różnych bibliotek. Wykładowcami byli przede wszystkim pracownicy naukowcy Biblioteki Miejskiej. Pomysłodawcą i organizatorem pierwszego kursu, ale także następnych był dr Marian Des Loges, ówczesny wicedyrektor Biblioteki Miejskiej³⁸.

Dążące do ujednoczenia form i zasad opracowywania zbiorów Ministerstwo Oświaty, już w 1945 roku zorganizowało w Bibliotece Kórnickiej pierwszy kurs dla bibliotekarzy opracowujących inkunabuły. Kolejne kursy bibliotekarskie³⁹ miały miejsce w Krakowie. Były to ogólny dla bibliotekarzy naukowych (10–31 października 1948 roku), dla bibliotekarzy działów starych druków (3–19 listopada 1948 roku) i dla opracowujących zbiory kartograficzne (17 listopada – 15 grudnia 1951 roku). Kursy kończyły się formą egzaminu, który upoważniał do zajmowania stanowisk naukowych. We wszystkich uczestniczyli pracownicy Biblioteki Miejskiej.

Pierwszy, pionierski okres prac związanych z przywracaniem do życia Biblioteki Miejskiej został zakończony 22 czerwca 1946 roku, kiedy to siedziba Książnicy została uroczystie otwarta i oddana do publicznego użytku (il. 14, 15)⁴⁰. Najważniejsza część uroczystości, z udziałem przedstawicieli władz państwowych na czele z ministrem Eugeniuszem Kwiatkowskim oraz ponad stu reprezentantami świata nauki z całej Polski, odbyła się w sali Ratusza Staromiejskiego. Natomiast w gmachu Biblioteki, którą po przecięciu biało-czerwonej wstęgi uroczystie otworzył delegat Ministerstwa Oświaty dr Józef Grycz, dyrektor Naczelnej Dyrekcji Bibliotek, zainaugurowano wystawę zatytułowaną „Ocalałe zbiory Biblioteki Miejskiej”.

³⁷ W 1945 roku zaprenumerowano pierwsze czasopisma polskie w liczbie 21 tytułów; z końcem 1946 roku Biblioteka otrzymywała 139 czasopism, w tym 102 polskich i 37 obcych, w rok później już 241 czasopism, w tym 153 polskich i 88 obcych (prenumerata 106, dary i wymiana 109, egzemplarz obowiązkowy 26).

³⁸ Marian Des Loges (1898–1957), późniejszy dyrektor Biblioteki Głównej Politechniki Gdańskiej w latach 1950–1957.

³⁹ Wymieniono tutaj jedynie niektóre z kursów, bardziej znaczące, kończące się egzaminem.

⁴⁰ Data 22 czerwca została przyjęta z okazji jubileuszu, przypadającego na ten dzień, 350-lecia istnienia gdańskiej Książnicy.

skiej w Gdańsku”, na której zaprezentowano najcenniejsze uratowane obiekty⁴¹ (il. 16, 17). Nieoficjalnie był to równocześnie pierwszy powojenny zjazd bibliotekarzy z całej Polski, a w zachowanej „Księdze odwiedzin” na stronach 1–13 figuruje łącznie 210 podpisów. Uroczystość, transmitowana w całości przez Polskie Radio, była również okazją do zapoznania się z bezcennymi zbiorami Biblioteki nie tylko przez obecnych na miejscu mieszkańców Gdańska, Gdyni i Wybrzeża, ale także słuchaczy w całej Polsce.

Zanim do końca tego samego 1946 roku oddano w Bibliotece Miejskiej do użytku uporządkowany i oczyszczony przedwojenny księgozbiór (liczący ponad 200 000 woluminów), a także czytelnię naukową dla 28 osób, bibliotekę podręczną czytelnik i katalog alfabetyczny oraz zdekompletowany katalog systematyczny (oba w języku niemieckim) – rozpoczęto gromadzenie wydawanych już po wojnie publikacji książkowych.

Zdając sobie sprawę, iż subwencje Ministerstwa Oświaty, a także dotacje Zarządu Miejskiego nie będą w stanie zaspokoić potrzeb Biblioteki w zakresie zakupu nowych książek, tak dla wypożyczalni powszechnych jak i księgozbioru naukowego, podjęto decyzję o zwróceniu się do istniejących bratnich instytucji – bibliotek oraz wydawnictw polskich i zagranicznych z prośbą o nadsyłanie w formie darów aktualnie wydawanych pozycji, a także posiadanych dubletów. Akcja ta spotkała się z ogromnym zrozumieniem. Pierwsze dary nadeszły z Kórnika, kolejne od wielu osób prywatnych. Wiele wydawnictw ofiarowało swoje publikacje, m. in. Czytelnik, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Trzaska, Evert i Michałski, Kamiński, Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy, Instytut Zachodni i Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych. W sumie w 1946 roku otrzymano 224 nowości wydawnicze. Głównym ofiarodawcą książek okazało się, jeśli chodzi o liczbę Ministerstwo Oświaty, zasilające w beletrystykę i literaturę popularno-naukową głównie placówki oświatowe.

Przystąpiono również do powiększania księgozbioru drogą planowych zakupów, z dotacji Zarządu Miejskiego, uzyskując od wielu polskich wydawnictw polskich duże rabaty. Efekty działalności utworzonej w grudniu 1946 komórki wydawniczej pozwoliły na powiększanie księgozbioru przez wymianę, tak z instytucjami krajowymi jak i zagranicznymi. Z zagranicy w ramach wymiany otrzymano m.in. pozycje książkowe z kilku bibliotek szwedzkich i amerykańskich. Za

⁴¹ Na wystawie pokazano m. in. portret pośmiertny Giovanniego Bernardino Bonifacio markiza d’Orii namalowany przez Antona Möllera, pierwszą stronę inwentarza Biblioteki Rady Miasta Gdańska *Index Librorum*, miedzioryt obrazujący Gdańszczan różnych stanów A. Bruyna z 1578 roku, płytę miedzianą ryciny Willema Hondiusa z bramą powitalną na wjazd królowej Ludwiki Marii Gonzagi do Gdańska w 1646 roku oraz dwie akwaforty: anonimowy kolorowany widok Gdańska z około 1720 roku i przedstawienie kamieniczek przy ul. Długiej przez J. K. Schultza z 1856 roku. Wystawa ta powtórzona została w lipcu tego samego roku z okazji Święta Morza, zaś w 2005 roku, z okazji 100-lecia przeniesienia Biblioteki Miejskiej do nowego budynku, została przygotowana nawiązująca do niej ekspozycja „Skarby ocalałe z pożogi”.

pośrednictwem Międzynarodowego Biura Wymiany Biblioteka otrzymała m.in. cenne komplety czasopism ze Stanów Zjednoczonych.

Powazną rolę w zwiększeniu zbiorów Biblioteki i uzupełniania braków pozycji ważnych dla historii Gdańska i regionu odegrały przydziały z tzw. zbiornic książek zabezpieczonych⁴².

1 stycznia 1947 roku utworzono na terenie Polski siedem zbiornic książek zabezpieczonych. Jedną z nich znajdowała się w Gdańsku przy Bibliotece Miejskiej⁴³ (il. 10). Pierwszym kierownikiem tej zbiornicy był dr Marian Pelczar, a od połowy 1948 roku Helena Kalewska⁴⁴. Z tych źródeł Biblioteka otrzymała łącznie około 80 000 woluminów, w tym w formie depozytu państwowego bardzo istotną i cenną część księgozbioru rodzinnego Branickich i Tarnowskich z Suchej Beskidzkiej⁴⁵ (druki polskie XIX i XX wieku z wyłączeniem czasopism) oraz bibliotekę rodziny Popielów z świętokrzyskich Kurozwęk.

Podjęte starania o pozyskanie biblioteki rodziny Koczorowskich z mazowieckiego Rybna, którą w formie darowizny chciała przekazać Książnicy sama właścicielka, niestety nie przyniosły efektu, gdyż nim Biblioteka uzyskała formalną zgodę z Ministerstwa Oświaty i zgłosiła się po odbiór darowizny, księgozbiór został pozbawiony przez przypadkowe osoby najbardziej cennych pozycji. Również księgozbiory rodzin Baworowskich i Dzieduszyckich, mimo usilnych starań kierownictwa Biblioteki, popartych Uchwałą Zarządu Miasta, nie trafiły do Gdańska.

Ostatecznie całość zasobów powojennej Biblioteki Miejskiej dzieliła się na tzw. dawny księgozbiór historyczny (narastający od założenia Biblioteki Rady Miejskiej w Gdańsku w 1596 roku), w całości zaliczany do działu naukowego, oraz na nabywany od 1945 roku nowy księgozbiór, trafiający do działu oświatowego lub naukowego. Pierwszy z nich był ujęty w ponemieckich katalogach, natomiast drugi był na bieżąco katalogowany zgodnie z obowiązującymi polskimi przepisami.

W zakresie opracowania księgozbioru działu naukowego Biblioteka posiadała obejmujące całość zbiorów katalogi alfabetyczne i rzeczowe oraz katalogi i kartoteki specjalne (według danych z lat 1945 i 1946). Były to:

⁴² Centralna Zbiornica Ministerstwa Oświaty mieściła się w warszawskim Miedzeszynie.

⁴³ W wypadku Gdańska była to kontynuacja działalności prowadzonej przez Mariana Pelczara w tym mieście od kwietnia 1945 roku, na podstawie otrzymanych imiennie uprawnień, a nawet jeszcze podczas drogi z Krakowa i postojów w różnych miejscowościach, m.in. w Bydgoszczy, gdzie odnaleziono wiele bardzo cennych pozycji z zakresu historii Gdańska, a które za zgodą bydgoskich władz zostały przywiezione jeszcze w 1945 roku.

⁴⁴ Zbiornica Gdańska funkcjonowała do roku 1950 (reszta książek została przekazana do zbiornicy w Katowicach). Ogółem zgromadzono w niej 217 278 tomów, z czego Biblioteka Miejska otrzymała około 19 000 tomów. Por. R. Nowicki, *Rola katowickiej Zbiornicy Księgozbiorów Zabezpieczonych w powojennej ochronie zbiorów bibliotecznych w Polsce*, Bydgoszcz 2015, s. 160 i 166.

⁴⁵ Zbiory z Suchej Beskidzkiej zostały zdeponowane w Zbiornicy Księgozbiorów Zabezpieczonych w Bibliotece Jagiellońskiej. Decyzją Naczelnej Dyrekcji Bibliotek z 18 listopada 1948 roku zostały przydzielone Bibliotece Miejskiej w Gdańsku jako „depozyt państwowy zbioru druków polskich XIX i XX wieku z księgozbioru Tarnowskich z Suchej”.

- a) katalogi alfabetyczne
- katalog historyczny zbiorów gromadzonych do roku 1945, liczący około 500 000 kart opracowanych według instrukcji pruskiej z sygnaturami dwuczłonowymi (litery oznaczają działy, liczby z formatem miejsce),
 - katalog alfabetyczny obejmujący zbiory gromadzone po roku 1945 i prowadzony według obowiązujących zasad katalogowania (w dwóch wersjach: dla czytelników i wewnętrzny),
 - katalog akcesyjny, alfabetyczny starych druków gromadzonych od roku 1945,
 - katalog alfabetyczny czasopism gromadzonych od roku 1945.

- b) katalogi rzeczowe
- systematyczny katalog historyczny zbiorów gromadzonych do roku 1945, obejmujący 212 tomów; na język polski przetłumaczono spisy treści poszczególnych działów i indeks haseł (po 1946 roku),
 - przedmiotowy (analizujący) obejmujący zbiory gromadzone po roku 1945, do którego włączono pewne części dawnego zasobu – głównie polonica; katalog ten liczył około 54 000 kart katalogowych ułożonych w porządku alfabetycznym według 8000 haseł rzeczowych oraz posiadał 2 indeksy: alfabetyczny (15 zeszytów) i systematyczny (19 zeszytów) podający przegląd haseł w układzie klasyfikacyjnym; twórcą tego katalogu była prof. Izidora Dąbska, która opierając się na założeniach przyjętych przez Mariana Łodyńskiego dostosowała go do potrzeb Biblioteki Miejskiej.

Do katalogów rzeczowych należy również zaliczyć niewielkie działowe katalogi powstałe dla księgozbioru podręcznego czytelnicy naukowej oraz ówczesnej pracowni tzw. Gedanensiów.

- c) katalogi i kartoteki specjalne
- katalogi księgozbioru podręcznego czytelnicy naukowej i ówczesnej pracowni tzw. Gedanensiów;
 - kartoteki: prac dotyczących morza i Pomorza, literatury marksistowskiej, dzieł Lenina i Stalina.

Ponadto dla zbiorów specjalnych istniał jeszcze drukowany katalog rękopisów w pięciu tomach, opracowanych przez Augusta Bertlinga i Otto Günthera, wydawanych w latach 1892–1921⁴⁶ – ułożony według systemu działowego względnie proveniencji; piąty z tych tomów jest katalogiem rękopisów Biblioteki Mariackiej w Gdańsku. Oddzielny tom opracowany przez Friedricha Schwarza obejmował zbiory graficzne oraz plany i widoki Gdańska⁴⁷. W wybranych egzemplarzach poszczególnych tomów zaznaczono braki wynikające ze strat wojennych. Zachował się także egzemplarz korektorski ostatecznie nie wydany katalogu druków

⁴⁶ *Katalog der Danziger Stadtbibliothek*, Bd. 1–5: *Katalog der Handschriften der Danziger Stadtbibliothek*, Teil 1–5, Danzig 1892–1921.

⁴⁷ *Katalog der Danziger Stadtbibliothek*, Bd. 6: *Danzig im Bilde*, Danzig 1913.

dotyczących Gdańska⁴⁸. Zaginał niestety rękopiśmienny katalog zbioru obiektów muzealnych Biblioteki Miejskiej.

W 1950 roku rozpoczęto prace nad przygotowaniem katalogu inkunabułów Biblioteki, ukończone po trzech latach i uwieńczone wydaniem odpowiedniej publikacji w 1954 roku⁴⁹. Drukowany katalog obejmował 740 pozycji opracowanych zgodnie z obowiązującymi wówczas zasadami.

Rozpoczęto opracowywanie następujących katalogów i kartotek zbiorów specjalnych:

- kartkowy katalog alfabetyczny i rzeczowy starych druków w układzie chronologicznym wg wieków,
- kartkowy katalog systematyczny starych druków,
- kartkowy katalog poloników w tym Rozporządzeń Rady Miasta Gdańska,
- kartkowy katalog drukarzy,
- kartoteka proveniencji,
- kartoteka dawnych opraw,
- katalog przedmiotowy zbiorów graficznych,
- katalog autorski i przedmiotowy zbiorów kartograficznych.

Od stycznia 1951 roku publikowane były w formie powielanego maszynopisu kwartalne wykazy ważniejszych nabytków działu naukowego Biblioteki. Były one rozsyłane innym bibliotekom i instytucjom naukowym w całym kraju (nakład 75 egzemplarzy).

Wraz z postępowaniem w opracowywaniu poszczególnych zespołów i rosnącymi możliwościami lokalowymi tworzono kolejne pracownie zbiorów specjalnych. W roku 1951 funkcjonowały pracownie starych druków i rękopisów, a także grafiki i kartografii, w dziale zaś wydawnictw i dokumentacji pracownia naukowa Gedanensiów, w której – wzorem wyodrębnionej przez Augusta Bertlinga pod koniec XIX wieku kolekcji druków odnoszących się do problematyki gdańskiej – zgromadzono posiadane drugie egzemplarze (dublety) pozycji dotyczących Gdańska. W tymże roku uruchomiono również Ośrodek informacyjno-bibliograficzny⁵⁰, którego organizatorem i kierownikiem został Wiesław Bienkowski⁵¹.

Rola Biblioteki Miejskiej w środowisku gdańskim po 1945 roku od samego początku rysowała się dwutorowo. Z racji cennego, historycznego, naukowego księgozbioru gromadzonego przez wieki Biblioteka w naturalny sposób pretendowała

⁴⁸ *Katalog der Gedanensia der Danziger Stadtbibliothek I. II. Druckschriften*, Danzig 1890 (sygn. Cat. Bibl. 27).

⁴⁹ H. Jędrzejowska, M. Pelczarowa, *Katalog inkunabułów Biblioteki Miejskiej w Gdańsku*, Gdańsk 1954. Por. H. Jędrzejowska, M. Pelczarowa, *Katalog inkunabułów Biblioteki Miejskiej w Gdańsku. Uzupełnienia i dodatki*, Gdańsk 1967.

⁵⁰ Ośrodek ten ze względów finansowych został formalnie włączony do Wojewódzkiej Biblioteki w Gdyni. Jednak bazę materiałową prac informacyjno-bibliograficznych stanowiła Biblioteka Miejska tam znajdowała się siedziba Ośrodka, który oficjalnie stał się częścią Książnicy w styczniu 1952 roku.

⁵¹ Wiesław Bienkowski (1926–1999), wybitny polski humanista i profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, przybył do Gdańska po studiach na podstawie nakazu pracy.

do miana naukowej. Wysoko wykwalifikowany choć nieliczny personel biblioteczny podejmował szereg tematów badawczych dokumentujących i promujących zarazem ogromne bogactwo zasobów Biblioteki Miejskiej. Z drugiej strony, jak już wspomniano, powojenny Gdańsk ogromnie potrzebował działalności oświatowej, ogólnie dostępnych placówek bibliotecznych zaspokajających bieżące potrzeby czytelnicze, przede wszystkim w zakresie bieżącej polskiej produkcji wydawniczej. Ten rodzaj działalności bibliotecznej wymagał z kolei personelu nastawionego na popularyzację i szerzenie powszechnego czytelnictwa.

Zadania Biblioteki formalnie określał Statut Organizacyjny uchwalony przez Kolegium Zarządu Miejskiego w Gdańsku w dniu 25 kwietnia 1946 roku (il. 12, 13). W zakresie swej działalności i celów Biblioteka posiadała podwójny charakter biblioteki oświatowej (jako centrala sieci wypożyczalni i czytelni publicznych beletrystyki i literatury popularno-naukowej) i biblioteki naukowej. Było to widoczne w profilu gromadzenia, w obsadzie personalnej i w podejmowanych działaniach⁵².

Statut Organizacyjny ustalił też strukturę wewnętrzną Biblioteki, w obrębie której wydzielono 9 oddziałów: zbiorów specjalnych, nowej książki, katalogów rzeczowych, czasopism, czytelnictwa, sieci bibliotecznej, wydawniczy, gospodarczy i sekretariat. Pewne korekty tego podziału podyktowane względami praktycznymi miały miejsce w związku z prężnie rozwijającym się działaniem sieci bibliotecznej.

Dwa zasadnicze kierunki, oświatowy i naukowy, wyznaczały działalność Biblioteki Miejskiej aż do końca roku 1954 czyli do momentu, gdy zbiory i personel działu naukowego Biblioteki wraz z ośrodkiem dokumentacyjnym został przejęty przez Polską Akademię Nauk – otrzymując status odrębnej placówki naukowej. Z kolei dział oświatowy został połączony z istniejącą wówczas w Gdyni Biblioteką Wojewódzką, tworząc pod nazwą Biblioteka Miejska i Wojewódzka w Gdańsku instytucję koordynującą i nadzorującą wszystkie pozostałe biblioteki województwa gdańskiego.

Tymczasem koniec lat czterdziestych i pierwsze lata pięćdziesiąte można uznać za czas powolnego, ale wyraźnego zaznaczania się podziału, nie tyle formalnego co praktycznego, w związku z charakterem gromadzonych zbiorów i ich przeznaczeniem. Jedna instytucja musiała łączyć w sobie dwie odmienne formy działalności i dwie odmienne zasady polityki bibliotecznej, przede wszystkim w zakresie podziału bardzo skromnych dotacji, a także ograniczeń lokalowych. Nie było to zadanie proste i odbywało się siłą rzeczy ze szkodą dla obu stron.

Z początkiem roku 1950, by skrócić czas od chwili zakupu nowej książki do czasu jej udostępniania, zdecydowano o prowadzeniu odrębnej, zróżnicowanej akcesji i inwentarza dla sieci wypożyczalni i dla działu naukowego. Pozwoliło to na konieczne – z powodu coraz większego napływu nowych nabytków – znaczne

⁵² W niektórych sprawozdaniach wymieniany jest jeszcze trzeci kierunek – ośrodek dokumentacyjny. Najlepszym dowodem wagi, jaką przywiązywano w Bibliotece do prac dokumentacyjnych w zakresie historii Gdańska i historii Pomorza oraz problematyki morskiej, jest rozpoczęcie już w 1946 roku gromadzenia materiałów do stworzenia pracowni tzw. Gedanensiów i podjęcie starań utworzenia własnego wydawnictwa

uproszczenie opracowania książek dla sieci wypożyczalni, a także ułatwiło podejmowanie jeszcze szerszej akcji oświatowej, m.in. poprzez spotkania z czytelnikami, pogadanki, konkursy czytelnicze dla młodzieży, pokazy i wystawy.

Dzięki powyższemu rozdzieleniu nastąpiło także odciążenie pracowników naukowych w zakresie katalogowania wpływów bieżących pozycji przeznaczonych dla działu oświatowego, a tym samym przyspieszenie prac w zakresie opracowania zbiorów specjalnych, trafiających do Biblioteki w ramach darów czy zakupów antykwarycznych, a także zwrotów powojennych. Przede wszystkim opracowywano te, które wyłączono jako szczególnie cenne (rękopisy, inkunabuły i polonika) w czasie ustawiania według sygnatur topograficznych istniejącego i rewindykowanego księgozbioru w specjalnie przygotowanym magazynie.

Prowadzone w zakresie starych druków prace polegały na systematycznym katalogowaniu zasobów, przede wszystkim druków polskich, przy równoczesnym odnotowywaniu tych pozycji, które nie zostały uwzględnione w *Bibliografii Estreichera*, a także druków gdańskich, druków arikańskich (głównie wydawanych w Rakowie), edyktów i rozporządzeń Rady Miejskiej w Gdańsku. Wiele uwagi poświęcono też różnorodnym opracowaniom z warsztatów gdańskich i zagranicznych. Zebrany materiał stał się podstawą do utworzenia i kontynuowania wspomnianych wyżej kartotek i powstania opracowań przewidywanych do późniejszych publikacji.

W obrębie zbiorów rękopisów przeprowadzono w latach 1946–1949 wstępną inwentaryzację nieskatalogowanych wcześniej grup manuskryptów (około 290 pozycji)⁵³.

Zbiory graficzne i kartograficzne, niemal całkowicie zdewastowane wymagały rozpoczęcia prac od podstaw. Systematyczne wyłączanie zbiorów kartograficznych z głównego księgozbioru przy równoczesnym tworzeniu odrębnych katalogów rozpoczęto dopiero w 1952 roku. Zbiór 3500 ekslibrisów jedynie uporządkowano, a ich opracowanie chronologicznie wykracza poza rok 1954.

Narastający zbiór klisz i fotografii dokumentujących gdańskie ruiny i ich odbudowę, a także powiększający się zbiór fotokopii i mikrofilmów będących efektem podjętej współpracy z Biblioteką Narodową, wymusił wyłączenie tego rodzaju obiektów z ogólnego zbioru ikonograficznego.

W charakterze biblioteki oświatowej Biblioteka Miejska w Gdańsku pełniła równocześnie funkcje regionalnej biblioteki wojewódzkiej, gromadząc na polecenie Ministra Oświaty egzemplarz obowiązkowy Województwa Gdańskiego („Dziennik Ustaw R.P.” 1947, poz. 374). Obowiązkiem Biblioteki do października 1947 roku było także rozsyłanie tegoż egzemplarza według odpowiedniego rozdziałnika do innych polskich bibliotek.

Uzyskanie pomieszczeń w Ratuszu Starego Miasta i przeniesienie tam centrali i kierownictwa sieci wypożyczalni i czytelnicy publicznych, a także magazynu książ-

⁵³ Por. P. Szafran, *Katalog rękopisów Biblioteki Gdańskiej Polskiej Akademii Nauk. Uzupelnienia do tomów I–IV (Sygnatury 1–4258)*, Wrocław 1988.

zek działu oświatowego wyraźnie poprawiło sytuację lokalową w obu podstawowych pionach Biblioteki. Od lipca 1950 roku dział oświatowy zajmował w Ratuszu parter i część pierwszego piętra, z końcem zaś 1954 roku obejmował 50 placówek: 7 czytelni i wypożyczalni dla młodzieży, 19 wypożyczalni dla dorosłych, 3 czytelnie dla dorosłych i 21 punktów bibliotecznych w większych zakładach pracy. Dział oświatowy zatrudniał 41 osób, a całość księgozbioru obejmowała 72 535 woluminów. W budynku przy ulicy Wałowej 16 pozostały zbiory specjalne wraz z księgozbiorem naukowym, a także dyrekcja Biblioteki. Książnica, będąc największą w Polsce biblioteką miejską (bogatszą o 1/3 pod względem zasobów od Biblioteki Publicznej Miasta Warszawy) zajmowała pozycję wyjątkową.

Rozwijające się kontakty Biblioteki z uczonymi i badaczami z terenów Polski, a także z zagranicy sprawiły, iż zgromadzone tu zasoby uznano za jeden z najcenniejszych księgozbiorów na ziemiach polskich. Charakter naukowy zbiorów podkreślony został m.in. uchwałą podjętą w czasie trwającej w dniach 26–27 października 1947 roku w Krakowie konferencji przedstawicieli towarzystw naukowych i instytutów uprawiających badania historyczne, podjętą na wniosek dr. Mariana Pelczara: „Konferencja wyraża opinię, że Biblioteka Miejska w Gdańsku powinna stać się Centralną Biblioteką Morską Rzplitej i wzywa jej kierowników, aby dołożyli wszelkich starań do uzupełnienia jej zbiorów w tym kierunku⁵⁴.

Charakter biblioteki naukowej został też urzędowo przyznany Bibliotece Miejskiej przez Naczelną Dyrekcję Bibliotek Ministerstwa Oświaty w roku 1950, kiedy to – podczas dyskusji na temat organizacji wewnętrznej i stanowiska Książnicy w ramach sieci bibliotek naukowych w Polsce – Naczelnik Wydziału zlecił dr. Marianowi Pelczarowi opracowanie przedstawionych tez i przesłanie ich w najbliższym czasie do Ministerstwa⁵⁵. W ramach wysuniętych tez ponowiono także projekt uznania Biblioteki Miejskiej w Gdańsku za Centralną Bibliotekę Morską. Miała stanowić warsztat do prac marynistycznych, będąc jednocześnie Biblioteką naukową gromadzącą materiały dotyczące ziem północnej Polski oraz zagadnień morskich i pomorskich⁵⁶.

Od pierwszej chwili swej działalności w kwietniu 1945 roku Biblioteka Miejska dostarczała władzom, a przede wszystkim Zarządowi Miejskiemu, udokumen-

⁵⁴ *Protokół Konferencji Towarzystw i Instytucji uprawiających badania historyczne zorganizowanej przez Komisję Historyczną PAU w dniach 26 i 27 października 1947 r. w Krakowie*, Kraków 1948, s. 226.

⁵⁵ W tej sprawie Ministerstwo Oświaty wystąpiło z odpowiednim wnioskiem do Rady Państwa. Sam fakt zaproszenia dyrektora Biblioteki Miejskiej do przygotowania i wygłoszenia w formie koreferatu wystąpienia na konferencji poświęconej bibliotekom naukowym, organizowanej przez Ministerstwo Oświaty, był wyrazem opinii, że Książnica jest uznawaną instytucją naukową.

⁵⁶ Uzasadnieniem tego wniosku było uznanie, że Biblioteka Miejska w Gdańsku jest jedyną na Wybrzeżu poważną placówką naukową w zakresie humanistyki, posiadającą 250-tysięczny księgozbiór naukowy, przede wszystkim w zakresie historii, prawa i sztuki; instytucją posiadającą szczególnie cenne zbiory specjalne, bardzo ważne dla badań nie tylko nad dziejami Gdańska i Pomorza, lecz nad zagadnieniami ogólnopolskimi: historia handlu, parlamentaryzmu, kultury, ustroju miejskiego (zbiory specjalne obejmowały w 1950 roku 2946 rękopisów, około 50 000 starych druków, w tym 578 inkunabułów, około 5000 rycin, około 800 map, około 6000 ekslibrisów).

towane opinie z zakresu najrozmaitszych zagadnień związanych z przeszłością Gdańska. Opinie te opierały się na sumiennych i dokładnych badaniach historycznych. Źródła do tych badań zachowały się w wielu przypadkach jedynie w Bibliotece Miejskiej. Ich udostępnianiem zajmowała się Pracownia Gedanensiów. Pracownia ta w latach późniejszych stała się podstawą utworzenia Ośrodka Dokumentacyjno-Informacyjnego. Z jego pomocy korzystali nie tylko historycy czy badacze, ale także instytucje, które zajmowały się odbudową i rozbudową Gdańska: Wojewódzki Urząd Konserwatorski w Gdańsku, Budowa Osiedli Robotniczych w Gdańsku, Miasto Projekt, Instytut Geologiczny Politechniki Gdańskiej.

W 1948 roku, odpowiadając na zapotrzebowanie na dokumentację konserwatorską dotyczącą wyglądu poszczególnych gdańskich zabytków, powołano na zlecenie Konserwatora Wojewódzkiego dwa zespoły opracowujące odrębne kartoteki, z których jedna zawierała wszelkie informacje znajdujące się w literaturze, a druga materiały ikonograficzne⁵⁷. W skład zespołu opracowującego pierwszą kartotekę wchodziły: Irena Fabiani-Madeyska, Maria Bechler, Róża Nałęcz, Helena Sołtysikowa i Elfryda Grunwald. Druga była autorskim opracowaniem Pawła Grotha. Całością prac kierował dr Marian Pelczar.

Nawiązana w 1945 roku stała współpraca z TPNiS w Gdańsku, zwłaszcza w zakresie finansowania działalności wydawniczej, pozwoliła na względnie realne planowanie pracy działu wydawnictw⁵⁸. Pracownicy Biblioteki kontaktowali się także z kierownictwem Instytutu Badań nad początkami Państwa Polskiego. Współpraca ze Związkiem Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich w zakresie szkolenia, a także czynny udział w nich pracowników naukowych Biblioteki był okazją do nawiązywania nie tylko oficjalnych kontaktów, co często owocowało podejmowaniem wspólnych opracowań.

Konieczność uświadomienia nowym mieszkańcom Miasta, a także turystom historii Gdańska i jego związków z resztą ziem polskich była powodem, dla którego pracownicy Biblioteki Miejskiej, zwłaszcza naukowcy, podjęli również zadania wykraczające poza normalny zakres obowiązków bibliotekarskich. Stąd organizowanie wystaw, oprowadzanie wycieczek cudzoziemców i rodaków po historycznych zabytkach, połączone z wykładami naukowymi, a także pogadanki, odczyty, artykuły prasowe oraz publikacje popularno-naukowe (il. 18).

Zbliżający się jubileusz 500-lecia pierwszego powrotu Gdańska do Polski w 1454 roku stał się bezpośrednim impulsem wielkiego ożywienia środowisk naukowych, zwłaszcza historyków. W listopadzie 1952 roku miała miejsce w Toruniu dwudniowa konferencja historyków gdańskich i toruńskich, na której wstępnie ustalono, że niezależnie od lokalnych konferencji i sesji naukowych i popularno-naukowych centralne uroczystości, pod patronatem Instytutu Historii PAN, odbędą się jesienią 1954 roku w Gdańsku. Na życzenie władz Instytutu Biblioteka

⁵⁷ Opracowana w układzie alfabetycznym ulic, a w ich obrębie w układzie numerycznym domów.

⁵⁸ Pełen wykaz publikacji z serii „Biblioteka Gdańska” z lat 1945–1954 załączono w Aneksie 3.

Miejska i Archiwum Państwowe przygotowały ogromną wspólną wystawę w swoich siedzibach. Celem, jaki postawili sobie organizatorzy ekspozycji, było nie tylko zilustrowanie tematyki obrad, ale także pokazanie bogactwa i znaczenia gdańskich zbiorów dla nauki polskiej i europejskiej.

Tymczasem w 1953 roku miało miejsce wydarzenie, będące konsekwencją ingerencji polityki we wszystkie dziedziny życia, które spowodowało poważne straty w zakresie kultury i nauki. Było to tzw. wyeliminowanie książek niebezpiecznych lub bezwartościowych dla społeczeństwa według uznania ówczesnych władz⁵⁹. Jak wspominał Wiesław Bienkowski, jeden z przymusowych uczestników tej akcji:

Przeprowadzenie selekcji księgozbiorów było oparte o Wykaz książek podlegających wycofaniu opracowany przez Centralny Zarząd Bibliotek Ministerstwa Kultury i Sztuki (Warszawa 1951). Liczył ok. 2500 pozycji, ale w rzeczywistości znacznie więcej, gdyż niekiedy jedna pozycja Wykazu obejmowała wszystkie utwory danego autora. Była to broszura ponad stustronicowa drukowana petitem i stanowiła druk służbowy ścisłego zarachowania. Treść Wykazu została podzielona na trzy części (w każdej z nich autorzy byli wymienieni w porządku alfabetycznym): Wykaz książek podlegających niezwłocznemu wycofaniu, książki zdezaktualizowane, książki dla dzieci.

Stosy książek z terenu zwożono do Gdańska. Zajęły one ogromną salę na parterze budynku Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej, w którym mieścił się Wydział Kultury... Do zadań i „przywilejów” Działu Naukowego Biblioteki należało wyselekcjonowanie po dwa egzemplarze każdego wydania poszczególnych tytułów wymienionych w broszurze (swoistym rejestrze skazanych)... W związku z tym 30 września 1952 r. Dyrekcja Biblioteki powołała tzw. „trójki” do przeglądu zmagazynowanych w Wydziale Kultury książek...

Akcja „trójek” przebiegała wolno, z przyczyn natury obiektywnej. Należały do nich, ogrom liczby książek, które należało (i w istocie były!) bardzo starannie przejrzeć. Traktowaliśmy to zajęcie dodatkowe niezwykle serio pragnąc ocalić jak najwięcej pozycji. Innym powodem była szczupłość zatrudnionych pracowników, była to zarazem ciężka praca fizyczna, a personel męski w Bibliotece nigdy nie był liczny⁶⁰.

Następny 1954 rok został w życiu Biblioteki Miejskiej właściwie w całości, niezależnie od normalnych, „codziennych” prac bibliotecznych i obsługi czytelników, podporządkowany dwóm wydarzeniom: wspomnianym wyżej uroczystym obchodom 500-lecia pierwszego powrotu Gdańska do Polski w 1454 roku oraz przejęciu przez Polską Akademię Nauk działu naukowego Książnicy (il. 19).

W dniu 5 lutego 1954 roku (dokładnie w dniu pięćsetletniej rocznicy) w czytelni głównej Biblioteki odbyło się uroczyste posiedzenie zorganizowane przez

⁵⁹ Akcja rozpoczęła się w początkach roku 1952 wycofywaniem z bibliotek szkolnych i zakładowych tzw. „książek szkodliwych”.

⁶⁰ W. Bienkowski, *Wspomnienia z pracy w Bibliotece Miejskiej w Gdańsku w latach 1951–1953*, „Libri Gedanenses” t. 13–14 (1997) s. 223–236.

Zarząd TPNiS oraz Oddział Gdański Polskiego Towarzystwa Historycznego z czynnym udziałem pracowników Archiwum i Biblioteki. Wszystkie te liczne lokalne wydarzenia były ściśle związane z ogólnopolskim programem uroczystości, którego zwieńczeniem stała się Sesja Historyków Pomorza zorganizowana w Gdańsku w końcu października 1954 roku⁶¹ (il. 20).

Przejęcie przez Polską Akademię Nauk działu naukowego Biblioteki Miejskiej 1 stycznia 1955 roku poprzedzone było kilkuletnimi przygotowaniem do uznania działów naukowego i oświatowego Książnicy za odrębne jednostki, tymczasowo jeszcze w jednej instytucji⁶².

Już na wiosnę 1952 roku Zarząd TPNiS w Gdańsku podjął starania, by Polska Akademia Nauk zajęła się losem księgozbioru naukowego Biblioteki. W dniu 30 maja 1952 roku zastępca sekretarza naukowego PAN Józef Chałasiński przyjął wizytę przedstawicieli Zarządu, w wyniku której została skierowana 5 czerwca 1952 roku prośba do Wydziału I Nauk Społecznych PAN o zgodę na przyjęcie zbiorów naukowych Biblioteki Miejskiej przez TPNiS lub powierzenie tych zbiorów odpowiedniej naukowej instytucji na terenie Gdańska pozostającej pod opieką PAN. W wyniku tych starań Komisja Biblioteczna PAN podjęła w dniu 18 listopada 1952 roku uchwałę o zgłoszeniu wniosku do Prezydium PAN o zajęcie się losami zbiorów gdańskich.

23 maja 1953 Miejska Rada Narodowa w Gdańsku podjęła podobną uchwałę o zgłoszeniu wniosku do Ministerstwa Kultury i Sztuki oraz Polskiej Akademii Nauk o uznanie działu naukowego Biblioteki Miejskiej w Gdańsku za bibliotekę naukową i włączenie jej do sieci bibliotek PAN. 3 czerwca 1953 roku Komisja Oświatowa i Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Gdańsku skierowały wspomnianą Uchwałę do Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Gdańsku, z prośbą o przekazanie jej do Ministerstwa Kultury i Sztuki oraz Polskiej Akademii Nauk.

Minister Kultury i Sztuki w dniu 19 grudnia 1953 roku wyraził odpowiednią zgodę i Sekretariat Naukowy Prezydium PAN podjął 14 września 1954 roku uchwałę nr 128/54 o przejściu z dniem 1 stycznia 1955 roku działu naukowego Biblioteki Miejskiej w Gdańsku przez PAN i o utworzeniu z tym dniem Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Gdańsku (il. 21). Oficjalne przejęcie zbiorów, a także budynku miało miejsce 22 i 23 grudnia 1954 roku. Poprzedziły je wielotygodniowe prace związane z praktycznym podziałem majątku Biblioteki Miejskiej pomiędzy tworzoną bibliotekę PAN i pozostającym pod nazwą Biblioteka Miejska działem oświatowym połączonym z Gdańską Biblioteką Wojewódzką (il. 22).

Data 1 stycznia 1955 roku otworzyła nowy etap w dziejach Książnicy, teraz już bez reszty oddanej sprawom nauki i kultury, promowaniu Gdańska, jego dziejów i historycznych zbiorów.

⁶¹ Więcej o przygotowaniach i przebiegu uroczystości podaje M. Pelczar, *Obchód 500-lecia powrotu Gdańska do Macierzy. Wkład środowiska historyków gdańskich*, „Rocznik Gdański” t. 14 (1955), s. 453–474.

⁶² M. Pelczar, *Biblioteka Gdańska 1954–1955*, „Rocznik Gdański” t. 14 (1955), s. 479–483.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

Archiwum Zakładowe PAN Biblioteki Gdańskiej

Dyrekcja (protokoły z posiedzeń kierowników działów, rys historyczny Biblioteki do roku 1948, sprawy kancelaryjne, administracyjne i organizacyjne) 1949–1951, sygn. akt X-2/3

Sprawozdania z działalności Biblioteki Miejskiej w Gdańsku za lata 1945–1948, sygn. akt X-2/5

Sprawozdania z działalności Biblioteki Miejskiej w Gdańsku za lata 1949–1950, sygn. akt X-2/6

Sprawozdania z działalności Biblioteki Miejskiej w Gdańsku za lata 1951–1954, sygn. akt X-2/7

Korespondencja z ministerstwami 1945–1946, sygn. akt X-2/8

Korespondencja ogólna Biblioteki Miejskiej w Gdańsku 1945–1946, sygn. akt X-2/9

Korespondencja ogólna Biblioteki Miejskiej w Gdańsku (m.in. sprawa herbu miasta Gdańska) 1945–1947, sygn. akt X-2/10

Korespondencja (m.in. życzenia okolicznościowe, kronika naukowa za rok 1947, korespondencja z konsulatami) 1946–1948, sygn. akt X-2/11

Korespondencja (m.in. unaukowanie Biblioteki i przekształcenie w Bibliotekę Morską) 1945–1950, sygn. akt X-2/12

Rewindykacje 1946–1949, sygn. akt X-2/13

Rewindykacja i różne w sprawach personalnych 1951–1953, sygn. akt X-2/14

Dary 1947, sygn. akt X-2/16

Dary, depozyty 1949, sygn. akt X-2/18

Pracownia Dokumentów Życia Społecznego PAN Biblioteki Gdańskiej

Wycinki prasowe o Bibliotece Miejskiej w Gdańsku od roku 1945 [i Bibliotece Gdańskiej PAN do roku 1984], nr inw. 971/89.

Pracownia Rękopisów PAN Biblioteki Gdańskiej

Dokumenty osobiste Marii i Mariana Pelczarów (w opracowaniu).

Zbiory prywatne

Dokumenty osobiste Marii i Mariana Pelczarów oraz nie publikowane wspomnienia w posiadaniu rodziny.

Bieńkowski W., *Wspomnienia z pracy w Bibliotece Miejskiej w Gdańsku w latach 1951–1953*, „Libri Gedanenses” t. 13–14 (1997) s. 223–236.

Pelczar M., *Wspomnienia z pierwszego roku pracy w Bibliotece Gdańskiej 1945–1946*, „Libri Gedanenses”, t. 1 (1968), s. 7–34.

LITERATURA

Biblioteka Gdańska Polskiej Akademii Nauk. Dzieje i zbiory, red. M. Babnis, Z. Nowak, Wrocław 1986.

Binkowska D., 1972. *Bibliografia polskiego piśmiennictwa morskiego*, [w:] *Kronika Biblioteki Gdańskiej...*, s. 219.

Bukowski A., *Waplewo. Zapomniana placówka kultury polskiej na Pomorzu Nadwiślańskim*, Wrocław 1989.

Frąckowska A., 1967. *Bibliografia Pomorza Gdańskiego*, [w:] *Kronika Biblioteki Gdańskiej...*, s. 213.

- Kronika Biblioteki Gdańskiej 1596–2016*, red. A. Baliński, A. Frąckowska, M. Otto, Gdańsk 2017.
- Nowicki R., *Rola katowickiej Zbiornicy Księgozbiorów Zabezpieczonych w powojennej ochronie zbiorów bibliotecznych w Polsce*, Bydgoszcz 2015.
- Pelczar M., *950-lecie Gdańska*, „Przegląd Zachodni” 1947/9, s. 758–760.
- Pelczar M., *Biblioteka Gdańska 1954–1955*, „Rocznik Gdański” t. 14 (1955), s. 479–483.
- Pelczar M., *Biblioteka Miejska [Kronika naukowa (Gdańsk)]*, „Kwartalnik Historyczny”, t. 54 (1947), s. 89–91.
- Pelczar M., *Biblioteka Miejska w Gdańsku 1945–1953*, „Rocznik Gdański” t. 13 (1954), s. 159–180.
- Pelczar M., *Biblioteka Miejska w Gdańsku*, „Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu”, t. 13 (1947), s. 40–54.
- Pelczar M., *Dzieje Biblioteki Zappio-Johannitana*, [w:] M. Pelczar, *O Bibliotece*, wybór i opracowanie M. Pelczar, Gdańsk 1997, s. 67–70.
- Pelczar M., *Obchód 500-lecia powrotu Gdańska do Macierzy. Wkład środowiska historyków gdańskich*, „Rocznik Gdański” t. 14 (1955), s. 453–474.
- Pętlicka W., 1947. *Oddział Wydawnictw Własnych*, [w:] *Kronika Biblioteki Gdańskiej...*, s. 189.
- Protokół Konferencji Towarzystw i Instytucji uprawiających badania historyczne zorganizowanej przez Komisję Historyczną PAU w dniach 26 i 27 października 1947 r. w Krakowie*, Kraków 1948.
- Świerkosz K., *Z historii poszukiwań rozproszonej biblioteki waplewskiej w zbiorach Biblioteki Gdańskiej PAN*, „Gdańskie Studia Muzealne” t. 8 (2015), s. 240–271.
- Tylewska-Ostrowska Z., 2016. *O roku ów!*, [w:] *Kronika Biblioteki Gdańskiej...*, s. 283.

ANEKS 1

 PRACOWNICY BIBLIOTEKI MIEJSKIEJ W GDAŃSKU
 W LATACH 1945–1954⁶²
1945

Pelczar Marian (1975)
 Tęsiorowski Franciszek (1952)
 Groth Paweł (1968)⁶⁴
 Oprusówna Zuzanna (1946)
 Ślącza Janina (1947)
 Borris Helena (1971)
 Kloss Elżbieta (1946)
 Rybka Klara (1946)
 Ćwiklińska Zofia (1958)
 Gomulska Jadwiga (1954)
 Koźlicka Stanisława (1951)
 Świerczewski Henryk (1946)
 Sołtysikowa Helena (1960)
 Szczukowska Bernadeta (1977)
 Fojut Wanda (1946)
 Czaplewska Władysława (1951)
 Pelczarowa Maria (1968)
 Jałbrzykowska Anna (1945)
 Tatarowicz Kazimiera (1945)
 Wojda Helena (1953)
 Des Loges Marian (1950)
 Dragan Marcin (1946)
 Liczmańska Janina (1975)
 Mirau Helena (1958)⁶⁵
 Otlewska Marta (1971)
 Schweiger Marta (1975)
 Łuszczewska Halina (1946)
 Kalewska Helena (1951)
 Krupiński Stanisław (1947)
 Kuratowska Jadwiga (1946)
 Mertensowa Helena (1946)
 Sobańska Jadwiga (1954)
 Taborska Gabriela (1946)
 Wiluszówna Janina (1946)
 Bechler Maria (1980)
 Broszjo Waleria (1946)
 Grucza Franciszek (1946)
 Orzechowska Helena (1978)
 Zielińska Kazimiera (1969)

Hinz Leon (1958)
 Sędzicki Franciszek (1954)
 Sławoszewska Maria (1946)
 Jędrkiewicz Edwin (1951)
 Zielkiewicz Janina (1954)
 Leźniewicz Edward (1954)
 Nitka Antonina (1948)
 Szyłke Anna (1946)
 Rappe-Des Loges Janina Wanda (1983)
 Dąmbska Izydora (1957)
 Barczyńska Rozalia (1946)
 Rohozińska Stanisława (1948)
 Sikorowska Maria (1948)

1946

Omernik Waleska (1948)
 Sroczyńska Gertruda (1951)
 Fabiani-Madeyska (1963)
 Adamska Jadwiga (1947)
 Sopoćko Marta (1946)
 Szczukowska Zofia (1956)
 Gomulska Krystyna (1946)
 Gawlik Helena (1948)
 Wyganowska Hanna (1948)
 Kalinowska Wiktoria (1950)
 Sokołowska Leokadia (1948)
 Krzywosińska Franciszka (1961)
 Jędrzejowska Anna (1958)
 Świderska Anna (z d. Łada) (1991)
 Kmieciak Bogusław (1949)
 Dolińska Ewa (1966)
 Staszewska Maria (1947)
 Szandorowska Elżbieta (1950)

1947

Trnka Franciszek (1955)⁶⁶
 Miechowicz Stanisława (1954)
 Balcerzak Marek (1948)
 Wojciechowski Antoni (1950)
 Wilkanowicz Leonarda (1982)⁶⁷
 Gdaniec Bolesław (1947)
 Jędrzejowska Helena (1960)
 Nałęcz Róża (1954)

⁶³ W kolejności rozpoczęcia pracy, w nawiasie data zakończenia pracy w Bibliotece Miejskiej lub Bibliotece Gdańskiej PAN.

⁶⁴ Przerwa 1953–1957.

⁶⁵ Przerwa 1954–1956.

⁶⁶ Przerwa 1951–1952.

⁶⁷ Przerwa 1954–1958.

1948

Gdaniec Helena (1958)
 Hermanowicz Janina (1951)
 Śledź Sabina (1965)
 Ciechomska Ludwika (1950)
 Łobaszewska Felicja (1950)
 Chowanec Jadwiga (1954)
 Ołdakowska Klara (1954)
 Makowska Janina (1951)

1949

Szydarowska Romualda (1954)

1950

Fanderowski Ignacy Józef (1951)
 Górecka Stanisława (1951)
 Janczewski Władysław (1950)
 Jędrzejewicz Józef (1951)
 Lachowicz Stefania (1950)
 Litwiniuk Barbara (z d. Böhm) (1952)
 Popielowa Helena (1954)
 Radecka Stanisława (1954)
 Türschmid Janina (1952)
 Widawska Halina (1951)
 Wielogórska Teresa (1951)
 Zischke Janina (z d. Kupper) (1952)
 Kensik Helena (1951)
 Kosik Władysław (1950)
 Cetnerowska Maria (1954)⁶⁸
 Otlewska Anna (1961)
 Steckiewicz Ludwika (1980)
 Siedlik Janina (1954)
 Bonarska Anastazja (1954)
 Pillichowa Wanda (1961)
 Wszelaki Janina (1950)
 Długopolska Jadwiga (1952)
 Lechańska Janina (1954)
 Stankiewicz Irena (1951)
 Gosz Janina (1951)
 Plucińska Krystyna (z d. Kürbis) (1951)
 Stańczyk Zofia (1954)
 Drupko Antoni (1954)
 Plota Michał (1952)

1951

Michalak Eugenia (z d. Domańska) (1953)
 Olesiuk Jan (1985)⁶⁹
 Wojewódka Berta (1954)

Wróbel Stefania (1953)

Żawrocka Jadwiga
 (z d. Filipkowska) (1962)⁷⁰
 Bieńkowski Wiesław (1953)
 Lowszyn Aleksandra (1954)
 Plota Czesława (1952)
 Meinokat Elżbieta (1951)
 Mężnicka Maria (1959)
 Kilarzka Wanda (1954)
 Czerniewska Katarzyna (1954)
 Andruszkiewicz Wiesław (1951)
 Jaworek Aleksandra (1957)
 Kołakowska Cecylia (1954)
 Bach Maria (1954)
 Niemcewicz Zofia (1951)
 Wejchert Celina (z d. Tyszko) (1965)
 Lehmann Bolesława (z d. Sarmach) (1971)
 Ungeheuer Seweryna (z d. Baranicz) (1952)
 Leitner Iwona (1954)
 Horska Gabriela (1954)
 Tatomirowa Seweryna (z d. Błońska) (1952)

1952

Kokczyńska Helena (1952)
 Kościelska Irena (1952)
 Langer Eugenia (z d. Tatomir) (1952)
 Mozgiel Maria (1954)
 Mroczyńska Martyna (1980)⁷¹
 Wołodźko-Sarosiek Jadwiga
 (z d. Wołodźko) (1986)
 Olszewska Maria (1954)
 Jaskulska Aleksandra (1970)
 Kurnikowska Kazimiera (1952)
 Poterałowicz Jadwiga (1961)
 Tomczyk Jan (1953)
 Binerowski Zbigniew (1968)
 Łukaszewska Jadwiga (1953)
 Riedel Janina (1952)
 Romańczyk Irena (z d. Sosnowska) (1953)
 Centkowska Anna (1952)
 Czerniewska Małgorzata (1953)
 Hochman Renata (z d. Szewczyk) (1954)
 Mielczarski Stanisław (1961)

1953

Andrusiak Wanda (1970)⁷²
 Męczykowska Maria (1957)
 Ornatowska Krystyna (1953)

⁶⁸ Przerwa 1953–1954.

⁶⁹ Przerwa 1970–1979.

⁷⁰ Przerwa 1954–1957.

⁷¹ Przerwa 1953–1955.

⁷² Przerwa 1955–1961.

Oszywa Zofia (1954)
 Sadowy Anna (1954)
 Szewczyk Alicja (1954)
 Żabińska Zofia (1953)
 Karlińska Halina (1954)
 Lemke Maria (1957)
 Lewtak Genowefa (1954)
 Ptak Czesław (1954)
 Lipińska Zofia (z d. Paprocka) (1957)
 Ślącza Stanisława (z d. Borowiec) (1953)
 Stekolszczyk Elżbieta (1954)
 Weyher Irena (1954)
 Czaplak Aleksander (1954)
 Krzyżaniak Klara (1954)
 Chmielewska Zofia (z d. Markiewicz) (1986)
 Jakrzewska-Śnieżko Zofia (1986)
 Pilichowski Czesław (1957)
 Ratajczak Leokadia (1953)
 Zielińska Irena (z d. Tusk) (1961)
 Skubij Ewa (1954)

1954
 Deręgowska Bronisława (1954)
 Dowgiałło Kazimierz (1954)
 Sztachelska Irena (1954)
 Popek Maciej (1954)
 Czapiewska Maria (z d. Kowalska) (1954)
 Łykowski Aleksander (1954)
 Nowak Zbigniew (1997)
 Boczoń Bronisława (1954)
 Gąsiorowska Krystyna (1958)
 Hinz Eryka (1958)
 Przyłuska Jadwiga (z d. Mroczkowska) (1959)
 Wróblewska Krystyna (1954)
 Wesołowska Sylwia (1954)
 Omernik Klara (1954)
 Urban Janina (1986)
 Łomniewska Maria (z d. Gawryś) (1974)
 Listowska (Cymer) Helena (1965)
 Śledź Janina (1954)

ANEKS 2

WYSTAWY I POKAZY W BIBLIOTECE MIEJSKIEJ W GDAŃSKU W LATACH 1945–1954

1946

1. Ocalałe zbiory Biblioteki Miejskiej w Gdańsku

1947

DZIAŁ NAUKOWY

1. Dzieje książki
2. Książka o Ziemiach Zachodnich
3. Wystawa Kopernikowska
4. Książka o morzu
5. Stary Gdańsk (z okazji 950-lecia miasta)
6. Wystawa inkunabułów

1948

1. Stulecie ruchów wolnościowych roku 1848
2. Druki nowe, starodruki i grafika o tematyce morskiej

1949

DZIAŁ NAUKOWY

1. Biblioteka naukowa w służbie czytelnika
2. Kongres Związków Zawodowych
3. Wystawa Puszkina
4. Książka szkolna i rozrywkowa dla młodzieży
5. Ruch zawodowy
6. Literatura radziecka
7. Rocznica Mickiewiczowska

8. Wystawa Szopenowska
9. Kroniki polskie XVI i XVII wieku
10. Wystawa kartograficzna
11. Wystawa kartografii morskiej

PLACÓWKI SIECI OŚWIATOWEJ

1. Książka popularno-naukowa w Polsce powojennej (2 wystawy)
2. Obraz nowej rzeczywistości polskiej powieści
3. Książka o morzu
4. Wieś i chłop
5. Kwestia robotnicza
6. Książka dla młodzieży
7. Współczesna literatura polityczna i ekonomiczna (marksizm-leninizm)

1950

DZIAŁ NAUKOWY

1. Wystawa z okazji dnia kobiet
2. Książka w górach
3. Wyzwolenie Gdańska
4. Książka i prasa w służbie pokoju
5. Jedziemy na wczasy
6. Morze w słowie i grafice
7. Gdańsk i żegluga w słowie, sztychach i mapach
8. Pięć lat książki polskiej w Bibliotece Miejskiej w Gdańsku
9. Nauka polska w służbie pokoju
10. Pokaz starej książki jako ilustracja do wykładów o dziejach książki

PLACÓWKI SIECI OŚWIATOWEJ

1. Twórczość Stefana Żeromskiego
2. Zwycięska Armia Czerwona oswoobodzicielką Narodów słowiańskich z pod [?] jarzma hitlerowskiego
3. W rocznicę przyjaźni polsko-czechosłowackiej
4. W miesiącu przyjaźni polsko-radzieckiej
5. Plan 6-letni wkładem Polski w dzieło pokoju
6. Dzieła A[rkadego] Fiedlera
7. W 100-ną rocznicę śmierci [Honoré] Balzaca
8. W rocznicę Wielkiej Rewolucji – Wystawa dzieł Lenina i Stalina
9. Z okazji Święta Morza – wystawa dzieł marynistycznych
10. W 40-tą rocznicę śmierci [Elizy] Orzeszkowej
11. Książka prowadzi czytelnika przez baśnie, opowiadania do poznania dzieł naukowych
12. Twórczość Karola Marksa
13. Wystawa dzieł Marksa, Lenina i Stalina
14. Wystawa dzieł pisarzy radzieckich i współczesnych polskich
15. W 71-szą rocznicę urodzin Józefa Stalina
16. Nowy rok szkolny 1950–51
17. Przyjaźń polsko-radziecka
18. 30-ta rocznica Wielkiej Rewolucji Październikowej
19. II Międzynarodowy Kongres Pokoju

1951

DZIAŁ NAUKOWY

1. Prace literackie Franciszka Sędzickiego
2. W 90-lecie śmierci J[oachima] Lelewela
3. 200 lat encyklopedii francuskiej

4. W rocznicę Manifestu Lipcowego Komitetu Wyzwolenia Narodowego
5. Czasopiśmiennictwo polskie od XVII do XIX w.
6. Z racji miesiąca pogłębiania przyjaźni polsko-radzieckiej
7. Pokazy najnowszych nabytków Biblioteki (dwie wystawy)

PLACÓWKI SIECI OŚWIATOWEJ

1. Dzień Wojska Polskiego pod hasłem:
„Niech żyje Wojsko Polskie straży pokoju i niepodległości naszej ojczyzny”
2. Nauka i literatura radziecka w walce o postęp ludzkości i pokój między narodami
3. Przyjaźń ZSRR – Przykład ZSRR – oto jest podstawowe źródło naszych zwycięstw
4. Literatura radziecka kształtuje świadomość człowieka i uczy walczyć o jego szczęście
5. W rocznicę śmierci Tadeusza Kościuszki
6. W rocznicę śmierci Fryderyka Szopena
7. W rocznicę odkrycia Ameryki przez K. Kolumba
8. Poznaj literaturę czechosłowacką
9. „Dlaczego mnie nie szanujesz” (apel do czytelników o szacunek dla książki)
10. ZSRR – ostoją pokoju
11. Bohaterowie walki o pokój i wykonanie planu sześcioletniego
12. Braterstwo wykuwa się w walce
13. W rocznicę śmierci Adama Mickiewicza
14. W rocznicę śmierci Stanisława Wyspiańskiego
15. W rocznicę śmierci Władysława Reymonta
16. W rocznicę uchwalenia konstytucji ZSRR – wystawa dzieł Stalina
17. W dzień urodzin J[ózefa] Stalina pod hasłami:
 - a. „Zwycięzca w wojnie, twórca pokoju J. V. Stalin”
 - b. „Obrońca pokoju, Opiekun ludu pracującego Przyjaciel młodzieży”
 - c. „Niech żyje bojownik o pokój i demokrację Józef Stalin”
 - d. „Niech żyje Wielki Stalin – budowniczy socjalizmu”
 - e. „Stalin wielki wódz”
 - f. „Istnieje jedna gałąź wiedzy którą winni poznać ludzie
tj. marksistowsko-leninowska nauka o społeczeństwie”.

1952

DZIAŁ NAUKOWY

1. Wiek oświecenia w Polsce
2. Warszawa w literaturze i grafice
3. Konstytucja i wybory
4. Nauka radziecka

PLACÓWKI SIECI OŚWIATOWEJ

Liczne wystawy z okazji akcji przed wyborami do Sejmu PRL 26 października 1952 roku i miesiąca przyjaźni polsko-radzieckiej w listopadzie

1953

DZIAŁ NAUKOWY

1. 100-lecie śmierci [Vincenta] Van Gogha
2. Ósma rocznica wyzwolenia Wybrzeża
3. Rocznicą Manifestu Lipcowego
4. Uprawiamy turystykę
5. Pokaz wojennych zniszczeń książek
6. 64-ty obchód 1 Maja w Polsce
7. 410-ta rocznica śmierci [Mikołaja] Kopernika
8. Dni Morza

PLACÓWKI SIECI OŚWIATOWEJ

468 wystaw przygotowanych z okazji rocznic i ważniejszych wydarzeń

1954

DZIAŁ NAUKOWY

1. Rocznica 500-lecia powrotu Gdańska do Polski

PLACÓWKI SIECI OŚWIATOWEJ

551 wystaw przygotowanych z okazji rocznic i ważniejszych wydarzeń.

ANEKS 3

„BIBLIOTEKA GDAŃSKA”
WYDAWNICTWO BIBLIOTEKI MIEJSKIEJ W GDAŃSKU
W LATACH 1946–1954

SERIA ŹRÓDEŁ HISTORYCZNYCH

Nr 1. Ogier K., *Dziennik podróży do Polski 1635–1636*, tłum. z łac. E. Jędrkiewicz, t. I – wstęp hist. i objaśnienia oprac. Wł. Czapliński, Gdańsk 1950; t. II – wstęp oprac. M. Pelczar, objaśnienia I. Fabiani-Madeyska, Gdańsk 1953

SERIA MONOGRAFII

Nr 1. Pelczar M., *Polski Gdańsk*, Gdańsk 1947

Nr 2. Bobiński St., *Gdańsk wczesnodziejowy – analiza planu miasta*, Gdańsk 1951

Nr 3. Biskup M., *Gdańska flota kaperska w okresie wojny trzydziestoletniej (1454–1466)*, Gdańsk 1953

Nr 4. Stankiewicz J., *Strakowscy – fortyfikatorzy, architekci i budowniczowie gdańscy*, Gdańsk 1955 (wyd. ZN im. Ossolińskich)

SERIA KATALOGÓW I BIBLIOGRAFII

Nr 1. Jędrzejewska H., Pelczarowa M., *Katalog inkunabułów Biblioteki Miejskiej w Gdańsku*, Gdańsk 1954

SERIA GRAFICZNA

Nr 1. Teka: *Widoki Gdańska z połowy XIX wieku*, 3 oryg. staloryty H. Winklesa i A. H. Payne'a według rys. B. Petersa, objaśnienia oprac. M. Pelczar, Gdańsk 1947

[Nr 2] Teka: *Widoki Gdańska z początku XX wieku*, 6 oryg. miedziorytów J.K. Mycielskiego [bez tekstów objaśniających], Gdańsk 1950

Nr 3. Broszura: *Gdańsk zabytkowy w roku 1950*, rys. Z. Król, teksty oprac. I. Fabiani-Madeyska, wstęp M. Pelczar, Gdańsk 1951

Nr 4. Broszura: *Portrety i sceny polskie w sztychach Falcka i Hondiusza*, oprac. Z. Jakrzewska, I. Fabiani-Madeyska, M. Pelczar, Gdańsk 1955 (wyd. ZN im. Ossolińskich)

SERIA POCZTÓWEK

[Nr 1.] *Widoki zabytków gdańskich*, 12 repr. ze starych sztychów, Gdańsk 1947

[Nr 2.] *Widoki dawnego portu gdańskiego*, 12 repr. ze starych sztychów, Gdańsk 1948

[Nr 3.] *Z zabytków numizmatycznych dawnego Gdańska*, albumik z 6 fot. monet i medali, oprac. Wł. Terlecki [obszerne teksty trójjęzycznej], Gdańsk 1948.

MUNICIPAL LIBRARY IN GDANSK BETWEEN 1945 AND 1954

On 9 April 1945, Polish authorities officially took over one of the most valuable library holdings in Europe collected at the Danziger Stadtbibliothek (previously *Bibliotheca Senatus Gedanensis*). The most important tasks included the protection of the building and the bringing back of the most valuable items which towards the end of the war were taken away from Gdansk. They were found in the cellars of the Old Town Hall, in the Malbork Castle, and in the Pelplin Seminary.

The team of devoted librarians headed by dr. Marian Pelczar, director, spent the first year of their work on the tidying of the interior of the building, cleaning and shelving the relocated book collections and safeguarding the abandoned libraries in Gdansk and in its vicinity. Despite the extremely difficult conditions, it was as early as on 22 June 1946 that the readers and Polish science were provided with access to the Library's resources which, in particular as regards *Polonica*, to that date were little known to scholars, not only Polish ones.

The tasks of the reborn Municipal Library were determined in its Organisational Charter adopted by the College of the City Board on 25 April 1946. The facility had a double nature: it functioned both as an educational library (the centre of a network of public reading rooms and libraries) and a scientific library (which included an information and bibliography centre). These two directions of activity determined the history of the Library until the end of 1954, when its scientific department was taken over by the Polish Academy of Sciences, and the educational one was merged with the Provincial Library.

Keywords: Municipal Library in Gdansk, Gdansk – history of library collections, replevin of library collections, Marian Pelczar (1905–1983), “Gdansk Library”

DIE STADTBIBLIOTHEK IN DANZIG IN DEN JAHREN 1945–1954

Am 9. April 1945 übernahmen offiziell die polnischen Behörden einen von den wertvollsten Bibliotheksbeständen in Europa, der in der Danziger Stadtbibliothek, früher Bibliotheca Senatus Gedanensis angesammelt wurde. Die Hauptsache war die Sicherung des Gebäudes und das Zurückgewinnen der wertvollsten Objekte, die am Ende des Krieges aus Danzig abtransportiert worden waren. Diese Objekte wurden in den Kellern des Rathauses der Altstadt, am Marienburg und im Priesterseminar in Pelplin wiedergefunden.

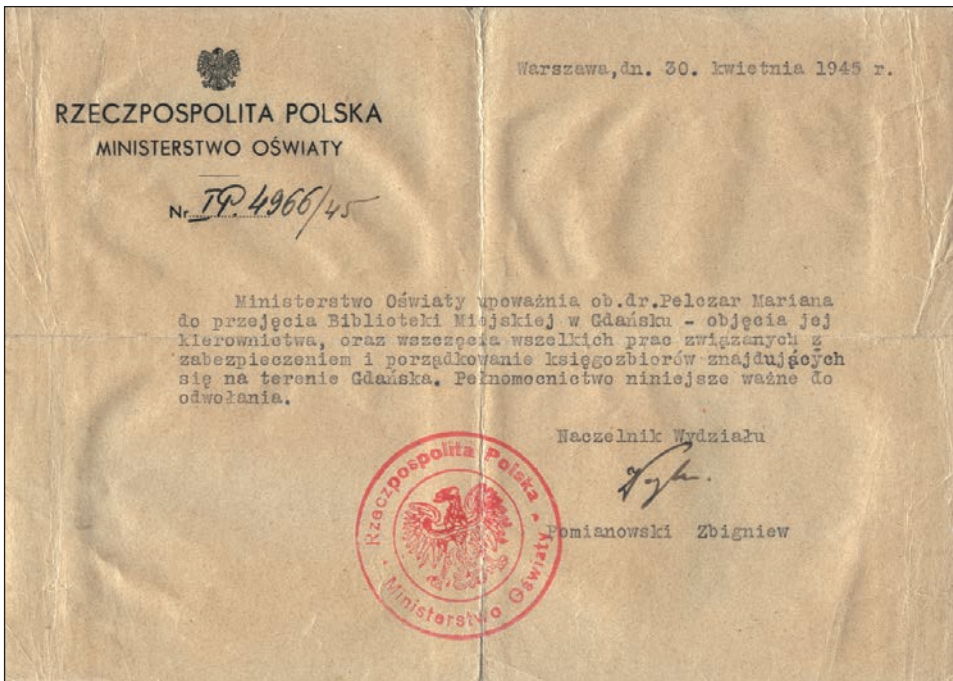
Im ersten Jahr der Arbeit der Bibliothek kümmerten sich die angestellten Bibliothekare unter der Leitung von Direktor Dr. Marian Pelczar um das Aufräumen des gesamten Gebäudes, um das Reinigen und das Ordnen des Bücherbestandes und um die Sicherung der in und um Danzig zurückgelassenen Büchersammlungen. Trotz der schweren Umstände wurde die Bibliothek schon am 22. Juni 1946 den Lesern und der polnischen Wissenschaft zur Verfügung gestellt, eine Bücherei, welcher Bestände vor allem die Polonica, zu jener Zeit nicht nur den polnischen Wissenschaftlern wenig bekannt waren.

Die Aufgaben der zum Leben berufenen Stadtbibliothek bestimmte offiziell das am 25. April 1946 von dem Kollegium der Stadtverwaltung beschlossene Organisationsstatut. Die Bücherei besaß einen doppelten Charakter. Sie funktionierte sowohl als eine Bildungsbibliothek, eine Zentralstelle des Netzes der öffentlichen Lesesäle und Leihbibliotheken und als eine wissenschaftliche Bibliothek, als auch ein bibliologisches Informationszentrum. Diese Richtungen der Aktivität bestimmten ihre Geschichte bis 1954, als die wissenschaftliche Abteilung durch die Polnische Akademie der Wissenschaften übernommen wurde und die Bildungsabteilung mit der Biblioteka Wojewódzka verbunden wurde.

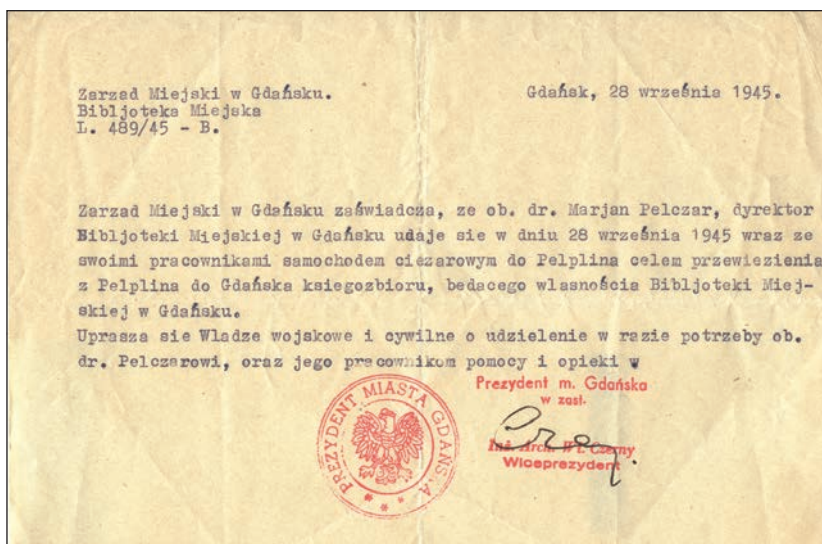
Schlüsselwörter: Die Stadtbibliothek in Danzig, Danzig – die Geschichte der Bibliotheks-sammlungen, Revindikation der Bibliothekssammlungen, Marian Pelczar (1905–1983), „Die Danziger Bibliothek“

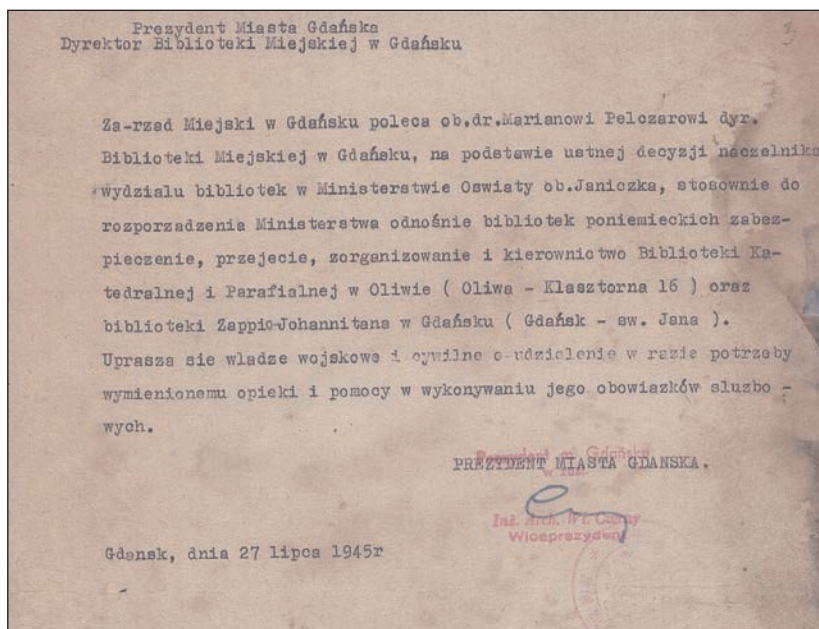
1. Dyrektor dr Marian Pelczar w 1947 roku
(PAN Biblioteka Gdańska)

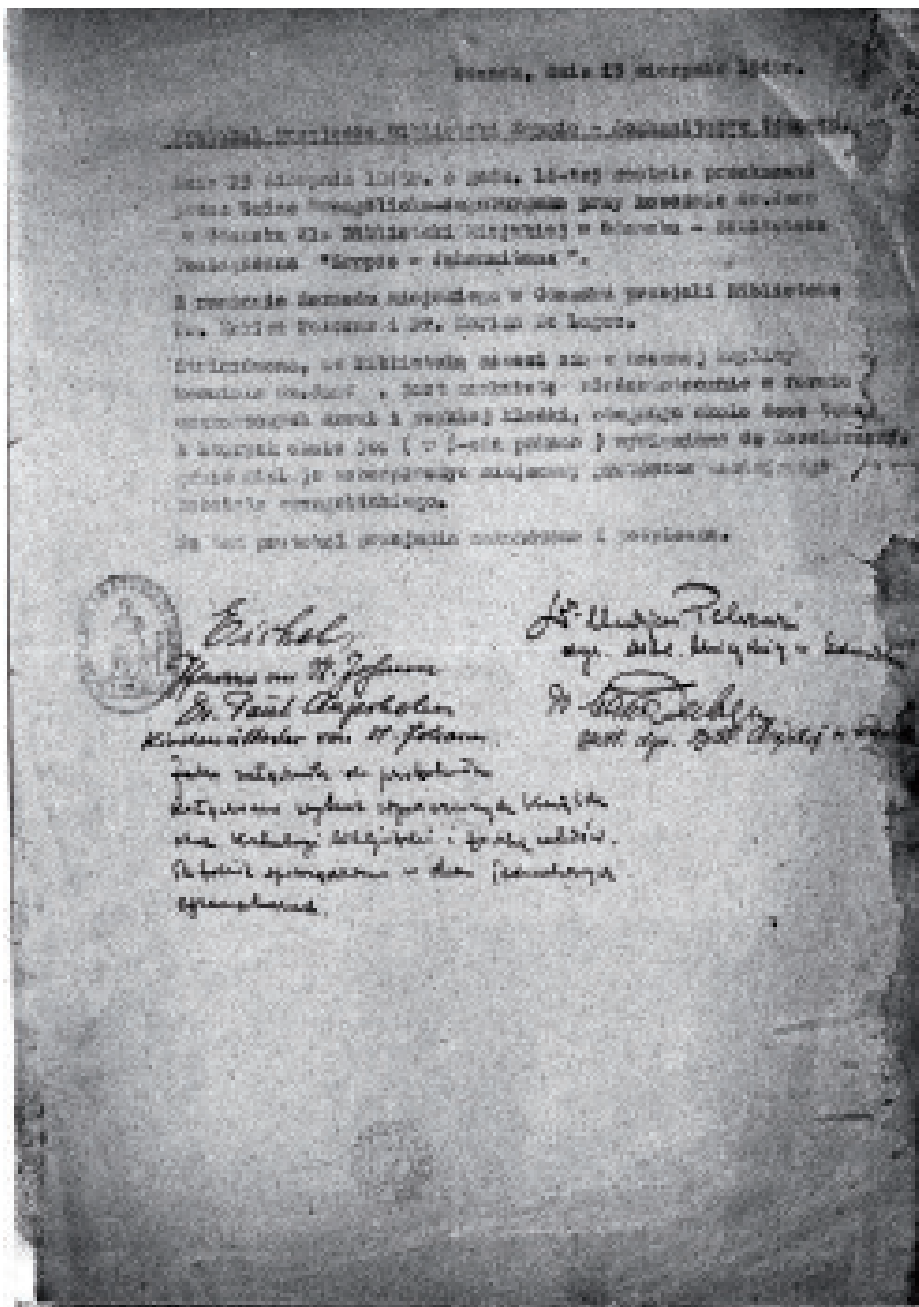
2. Dokument upoważniający dr. Mariana Pelczara do przejęcia Biblioteki Miejskiej w Gdańsku
(PAN Biblioteka Gdańska)

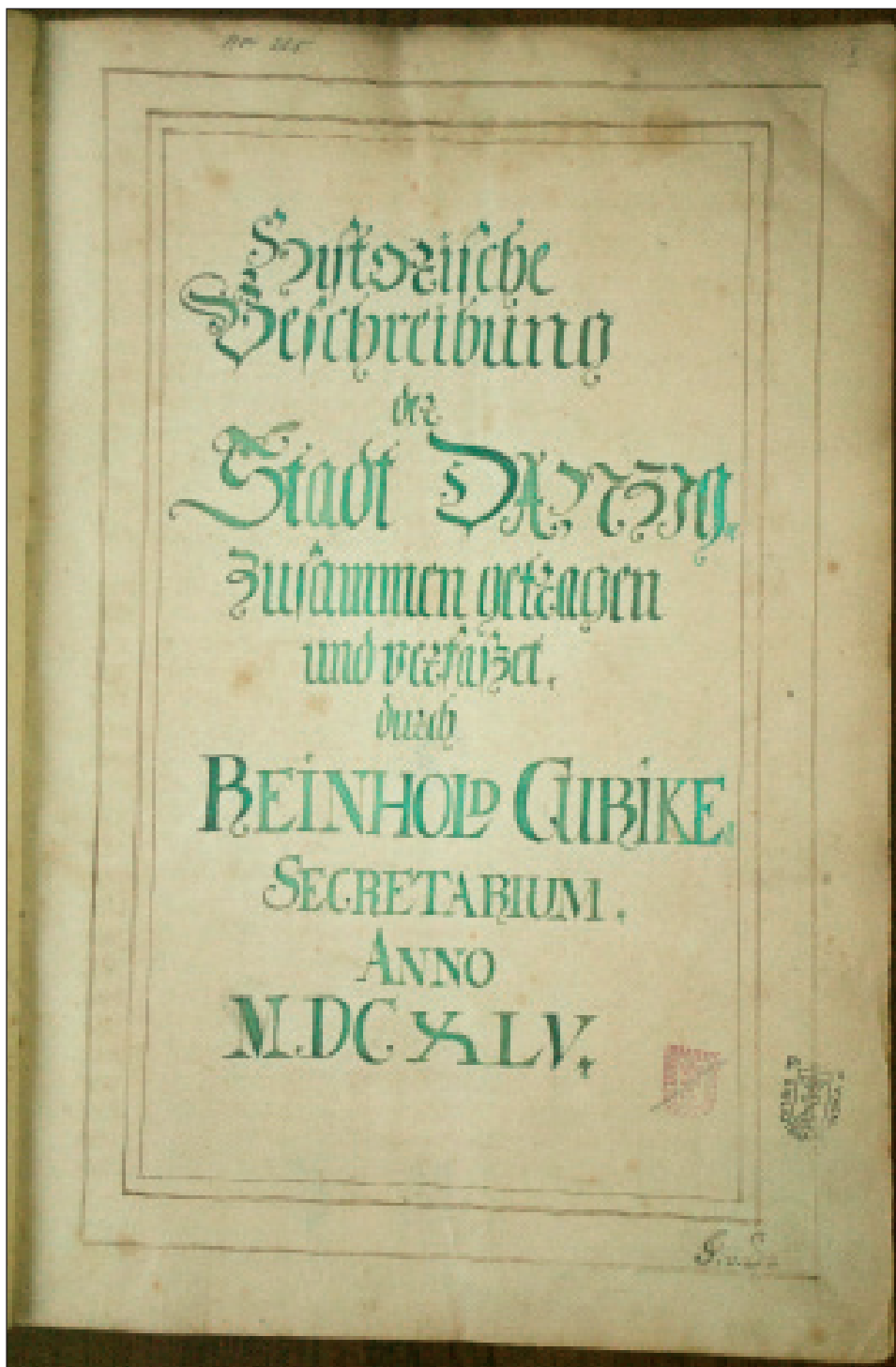
3. Zaświadczenie o ekspedycji w celu rewindykacji zbiorów Biblioteki Miejskiej w 1945 roku
(PAN Biblioteka Gdańska)

4. Dokument upoważniający dr. Mariana Pelczara do przejęcia Biblioteki Katedralnej w Oliwie i Biblioteki Zappio-Johannitana w Gdańsku
(PAN Biblioteka Gdańska)

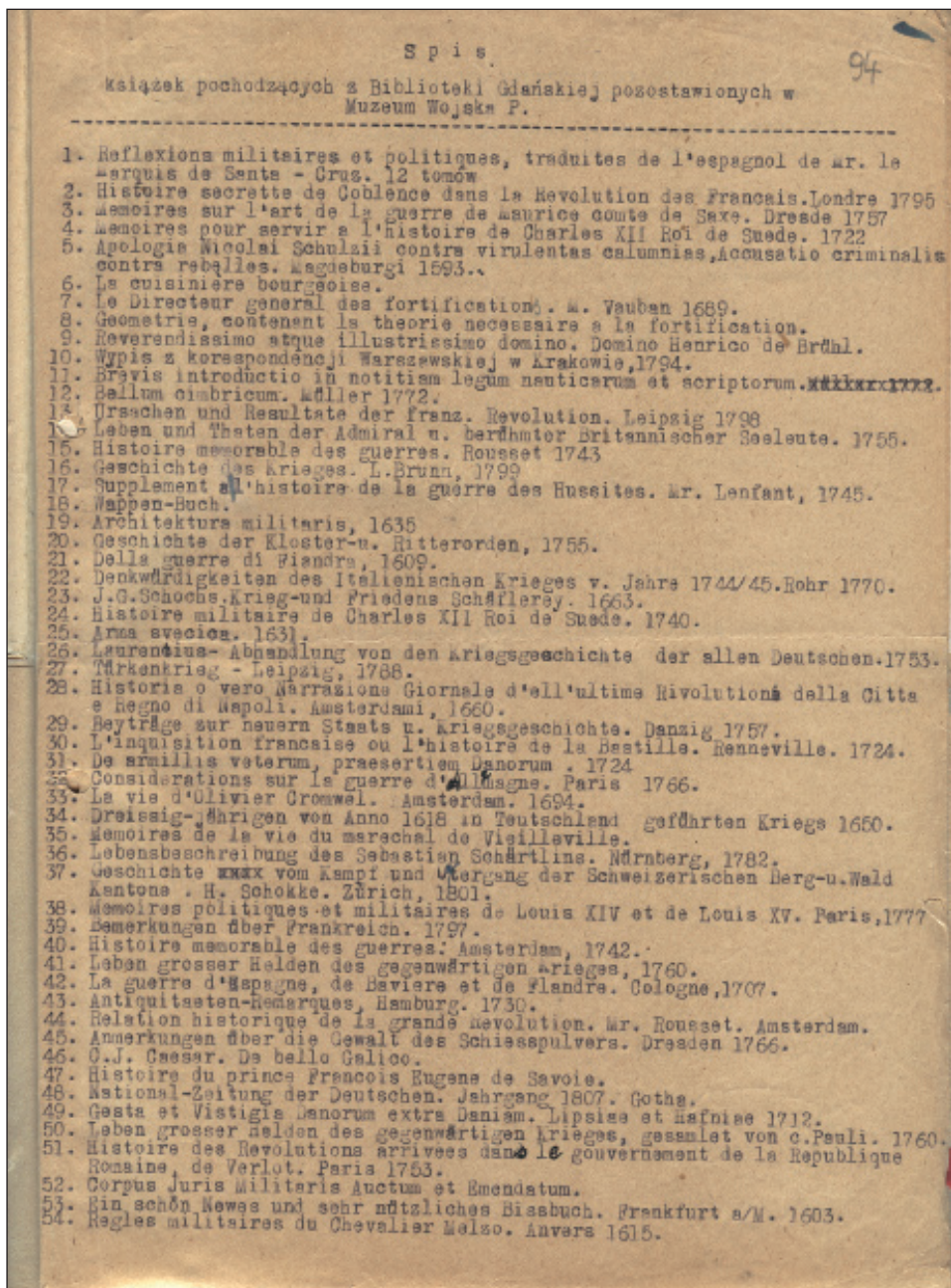
5. Protokół przejęcia Biblioteki Zappio-Johannitana w Gdańsku (PAN Biblioteka Gdańska)

6. Rękopis dzieła Reinholda Curicke, *Der Stadt Dantzig historische Beschreibung*, Amsterdam-Dantzig 1687 odnaleziony w Bibliotece Miejskiej w Szczecinie w 1947 roku (PAN Biblioteka Gdańska, fot. Piotr Sokołowski)

7. Graduał ze zbiorów Biblioteki Miejskiej zwrócony przez Akademię Nauk ZSRR w 1958 roku (PAN Biblioteka Gdańska, fot. Piotr Sokołowski)

8. Wykaz książek zatrzymanych w Muzeum Wojska w 1946 roku, str. 1
 (PAN Biblioteka Gdańska)

9. Budynek Biblioteki Miejskiej w Gdańsku zimą 1945/1946 roku
(PAN Biblioteka Gdańska, fot. Jan Bułhak)

10. Budynek byłej Zbiornicy książek porzuconych w Oliwie przy ul. Grottgera 9 (stan obecny)
(PAN Biblioteka Gdańska, fot. Piotr Sokółowski)

20

Sprawozdanie
z prac w piwnicach Biblioteki Miejskiej za czas
od 22. 10. do 3. 11. 1945

W piwnicy nr. 1. wymieniono wszystkie księgi polskie i polonice do Bytelnia, gdzie sortuje się je i kłopotuje. Najlepiej stanowiące, stanożąc Instytutu Badawczego /sniadają a tym piwnicy /- gromadzi się osobno i przygotowuje do sortu. W tej samej piwnicy wymieniono dwie ilości czasopism, które rozsortowano. Wzrost 2,50 Księgi opatrzonej piwnicy biblioteki uśmiechniętej Państwa. Wymiarów i Starogardzie są również wstępnymi. Sortowanie Księgi tej piwnicy zostało zakończone.

Wspomnieliśmy prace w piwnicy nr. 2, gdzie również mamy i poprzedniej z powodu bardzo ciężkiego parietu, a badanie Księgi przy miagoczym, i wstępnymi i wstępnymi wstępnymi wstępnymi.

Prace też wymieniono do instytutu wstępnymi dwie ilości Księgi niemieckiej z Bytelnia, przesortowano wstępnymi wstępnymi, przesortowano i inne na matematyce.

Janina Ślaczka

1-2/5

11. Sprawozdanie pani Janiny Ślaczki z prac w piwnicach budynku bibliotecznego zimą 1945/1946 roku (PAN Biblioteka Gdańska)

W Y C I A G

z XXX-go posiedzenia Kolegium Zarządu Miejskiego w Gdańsku
i kadencji z dn. 25.IV.1946 r.

U c h w a ł a Nr. 241

Na podstawie art.44 ust.1 lit."e" ustawy z dnia 23.III.1933 r. o oświeceniowej zmianie ustroju samorządu terytorialnego /Dziennik P.Nr.35 poz.254/ postanowiono uchwalić statuty organizacyjne Wydziału Kontroli, Biblioteki Miejskiej, Miejskiego Taboru Samochodowego w brzmieniu następującym :

STATUT ORGANIZACYJNY
BIBLIOTEKI ZAKŁADU MIEJSKIEGO W GDANSKU

Rozdział I. Postanowienie ogólne.

§ 1.

Biblioteka Miejska w Gdańsku jest publicznym zakładem Zarządu Miejskiego w Gdańsku o charakterze naukowym i oświatowym, służącym nauce i kulturze polskiej a dostępną w zasadzie wszystkim obywatelom Rzeczypospolitej Polskiej bez ograniczeń zawodu, wieku i miejsca zamieszkania oraz pracowników naukowych, obywatelom państw obcych, za kosztownym osobnym zezwoleniem Dyrekcji Biblioteki.

§ 2.

Zbiory Biblioteki Miejskiej stanowią własność Gminy miasta Gdańska i nie mogą być bez uchwały Narodowej Rady Miejskiej oraz zgody Ministerstwa Oświaty w żadnej formie sbywane lub oddawane.

§ 3.

Do zadań Biblioteki Miejskiej należy :

- a) zbieranie, przechowywanie, udostępnianie druków, rękopisów, rycin, sztuki i msp.
- b) urządzanie wystaw zbiorów własnych wzgl. powierzonych, odczytów publicznych, oraz pokazów i wycieczek po Bibliotece.
- c) urządzanie kursów bibliotecznych oraz fachowych wykładów z zakresu bibliotekarstwa, bibliofilstwa itp.
- d) publikowanie prac naukowych z zakresu historii i kultury Gdańska, Pomorza, bibliotekarstwa oraz nauki o książce.

§ 4.

Biblioteka Miejska w administracji miasta stanowi samodzielny zakład i podlega bezpośrednio Prezydentowi miasta lub przez odpowiedniego decernenta.

§ 5.

W związku z § 3 w wolnych sprawach administracyjnych (specjalnie w stosunku do Ministerstwa Administracji Publ.) występuje Biblioteka Miejska tak ustnie jak i piśmiennie za pośrednictwem Zarządu Miasta, - natomiast w sprawach wewnętrznych, bibliotecznych i naukowych, oraz w kontakcie z czytelnikami ma prawo występować bezpośrednio zaopatrzując swoje pisma urzędowe pieczęcią okrągłą z herbem miasta i napisem "Biblioteka Miejska w Gdańsku" oraz podpisem dyrektora względnie jego zastępcy. (Uprawnienie to nie dotyczy w szczególności występowania Biblioteki Miejskiej wobec Wydziału Bibliotek Ministerstwa Oświaty, z wyjątkiem spraw szczególniej wagi, podlegających za sobą konsekwencje i zobowiązania ogólnej natury.)

Rozdział II. Organizacja Biblioteki.

§ 6.

Organizacja Biblioteki Miejskiej odpowiada jej charakterowi naukowemu i oświatowemu, opiera się ona na podstawie praktyki w Bibliotece na trzy zasadniczo oddziały :

- a) ogólny
- b) biblioteczny
- c) administracyjny

94

Gdańskie
Poznań
Gajna
Grodzka
Gdańskie
Województwo Powiat Gajna Grodzka Miejsowość

Karta Rejestracyjna Biblioteki
według stanu z dnia 1 stycznia 1946 r.

1. Pełna nazwa biblioteki Biblioteka Miejska w Gdańsku
- 2a) Księgozbiór: własny – nie. 2b) Księgozbiór pożyczony od _____
2b) „ wzięty w depozyt od _____
3. Adres biblioteki: dla miasta: miejscowość Gdańsk ulica Woltona Nr domu 16
dla wsi: poczta _____ gmina _____ wieś _____
4. Biblioteka istnieje od roku 1596
5. Kto ma prawo korzystania z biblioteki? nieustalone statut w opracowaniu
6. W zakresie jakich dziedzin gromadzi biblioteka książki? humanistyka, geografia, etc.
1938
- 7a) Biblioteka ma tomów: (woluminów) według stanu z dnia 1. I. 1946 r. 250.000 b) w tym druków
od 1801 r. nieprawnokopi; druków do 1800 r. 10-20.000; rękopisów 4500 (z r. 1939)
map i atlasów nieprawnokopi; rycin i albumów 60; nut 10;
z tego zainwentaryzowanych 10; zabezpieczonych około 50.000
8. Biblioteka posiada księgę inwentarzową: ~~tak~~ – nie / zabrana przez Niem. państwo
„ „ katalogi: alfabetyczny, działowy, przedmiotowy, inne (niepotrzebne skreślić)
9. Ilość czytelników zapisano w 1945 r. _____, ilu było zapisanych w 1939 r. _____

13. Karta rejestracyjna Biblioteki Miejskiej w Gdańsku według stanu z dnia 1 stycznia 1946 roku (PAN Biblioteka Gdańska)

ZARZĄD MIEJSKI w GDAŃSKU
 ma zaszczyt prosić o wzięcie udziału
 w uroczystościach otwarcia
 Biblioteki Miejskiej w Gdańsku
 w dniu 22-go czerwca 1946 roku.

14. Zaproszenie na uroczystość otwarcia Biblioteki Miejskiej w Gdańsku w 1946 roku (PAN Biblioteka Gdańska)

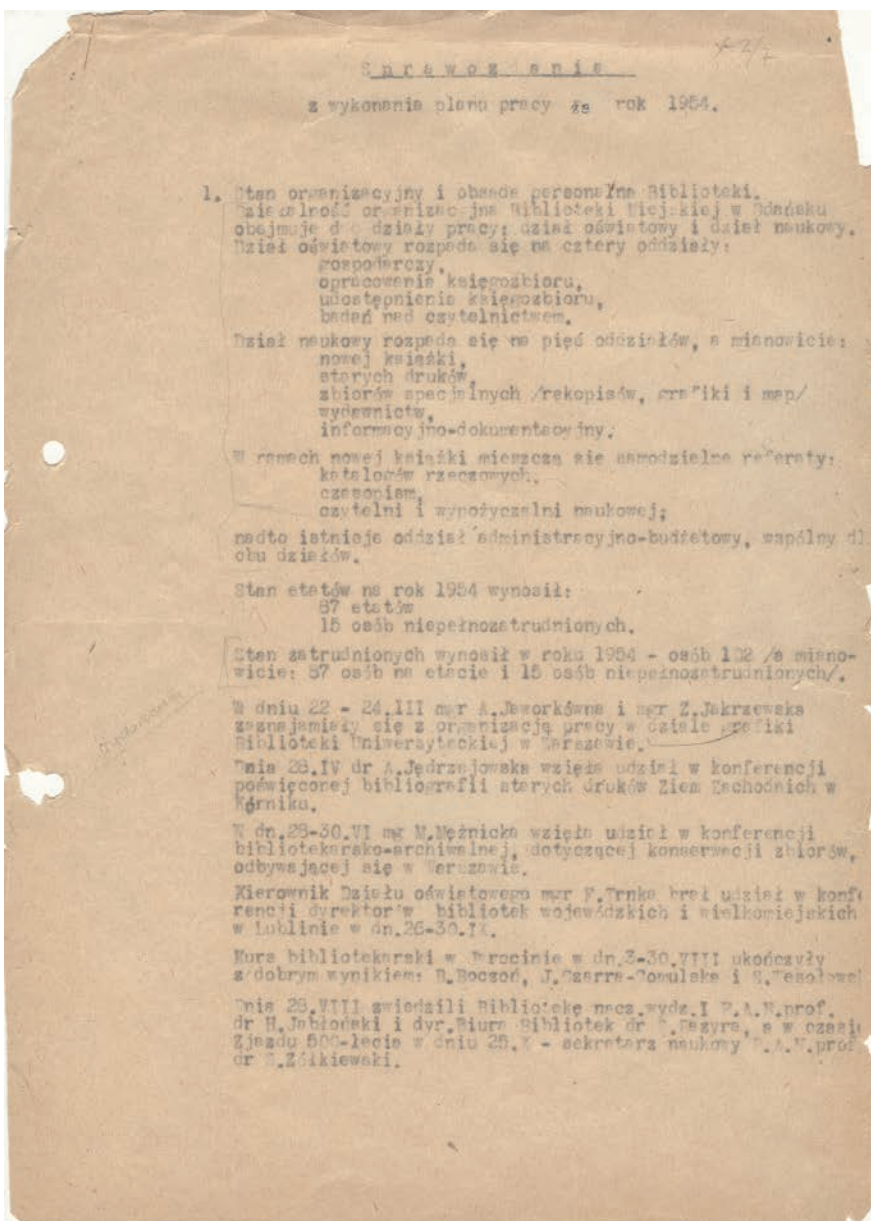
16. Obwieszczenie o wystawie *Ocalone zbiory Biblioteki Miejskiej* w Gdańsku z 1946 roku (PAN Biblioteka Gdańska)

17. Jeden z obiektów z wystawy *Ocalone zbiory Biblioteki Miejskiej* w Gdańsku z 1946 roku
 Widok Gdańska, ok. 1720 roku, akwaforta kolorowana (PAN Biblioteka Gdańska)

18. Pracownicy Biblioteki Miejskiej wraz z rodzinami w 1947 roku
(w centrum zdjęcia dr Marian Pelczar wraz z małżonką Marią Pelczarową i synem Andrzejem,
przed nimi młodociani świadkowie historii: Barbara Madeyska i autorka artykułu)
(PAN Biblioteka Gdańska, fot. Edmund Zdanowski)

19. Sprawozdanie z wykonania planu pracy Biblioteki Miejskiej na rok 1954, str. 1
 (PAN Biblioteka Gdańska)

20. Medal z okazji 500-lecia powrotu Gdańska do Polski w 1454 roku
(PAN Biblioteka Gdańska, fot. Piotr Sokołowski)

Uchwała Nr. 128/54

Sekretariatu Naukowego Prezydium PAN
z dnia 14 września 1954r.

w sprawie utworzenia przy Prezydium PAN państwowej
placówki naukowej pod nazwą "Biblioteka PAN w Gdańsku".

Na podstawie art. 43 ustawy z dn. 30.I.1953r. o Polskiej
Akademii Nauk /Dz.Uz.R.P. Nr 57 poz. 391/ oraz na podstawie
wniosku Ministra Kultury i Sztuki oraz uchwały Miejskiej i
Wojewódzkiej Rady Narodowej w Gdańsku, jak również opinii
Sekretariatu Naukowego i Wydziału, Sekretariat Naukowy
uchwala:

- 1/ przejąć z dnem 1 stycznia 1955r. Dział Naukowy Biblio-
teki Miejskiej w Gdańsku z całym wachlonym i nieruchomym,
majątkiem przezeń użytkowanym i powołać do życia powo-
nioną placówkę naukową PAN pod nazwą "Biblioteka PAN
w Gdańsku".
- 2/ Polecić Biuru Administracyjnemu PAN, aby zapewnił Biblio-
tece PAN w Gdańsku odpowiednie kredyty oraz skłasył
preliminarny budżetowy tej Biblioteki do preliminarza
budżetowego PAN na 1955r.
- 3/ Polecić Biuru Bibliotek PAN:
 - a/ opracowanie projektu regulaminu dla Bibliotek PAN
w Gdańsku,
 - b/ przedłożenie wniosków w sprawie powołania Kolegium
Naukowego,
 - c/ zorganizowanie i przeprowadzenie w odpowiednim
czasie w porozumieniu z zainteresowanymi działami
PAN przejęcia protokółarnej Działu Naukowego Biblio-
teki Miejskiej w Gdańsku.

Za zgodność:

POLSKA AKADEMIA NAUK
BIURO ADMINISTRACYJNE
Warszawa, ul. J. St. 13
Nowy Świat 13

PAN/ 155/54/KJ

21. Uchwała władz Polskiej Akademii Nauk o utworzeniu Biblioteki Gdańskiej PAN
z dnia 14 września 1954 roku
(PAN Biblioteka Gdańska)

23

PREZYDIUM
WOJEWÓDZKIEJ RADY NAR. W GDANSKU

Gdańsk, dnia 12. XII. 54r.

KL. IV-17 - 6/54
dot. powołania komisji
inventaryzacyjnej

*Miejska Biblioteka Publiczna
Gdańsk*
POLSKA AKADEMIA NAUK
Biuro Bibliotek
WARSZAWA
Nowy Świat 72

Prez. Wojewódzkiej Rady Nar. w Gdańsku działając zgodnie z zarządzeniem Ministra Fin. z dnia 7. III. 1954r. / M.P. Nr. 24 poz. 392 54: a w sprawie o własną uchwałę z dnia 10. XI. 1953r. Nr. 924 - XLIX/53 i uchwałę Sekretariatu Naukowego Prezydium PAN z dnia 14. IX. 1954r. Nr. 128/54 - powołuje komisję inventaryzacyjną dla strony przekazującej: Dział Naukowy MBP. w Gdańsku - Polskiej Akademii Nauk - w niżej podanym składzie osobowym:

1. Ob. Kielasiak St.	Kier. SRB. Wydział Kultury Prez. WRN.
2. " Raczyński H.	Kier. Wydziału Kultury Prez. MEN.
3. " mgr. Tryba Fr.	Następca Dyr. MBP.
4. " Szydarowska R.	Kier. Działu Czyt. Młodz. MBP. Gdańsk
5. " Jurkowski M.	Inspektor Budż. Wydz. Fin. Prez. WRN.
6. " Kisuk B.	Kier. Ref. Nadzorcz. Wydz. Fin. Prez. WRN.

której to komisji zleca również przekazanie wyłączonego majątku.

Ze strony PAN / zgodnie z otrzymanym telef. / w skład komisji wchodzi następujące osoby:

1. Ob. Dr. Pazyra St.	Dyr. Biura Bibliotek PAN.
2. " Admunt Handelman H.	
3. " Kisz J.	Naczelnik
4. " Krajewski L.	Radca
5. " Wiśniewski	Radca
6. " Dr. Pelczar W.	Dyr. MBP. w Gdańsku

które również stanowią skład komisji odbiorczej.

Do wiadomości otrzymują:

1. Prez. WRN. Wydział Kultury	Gdańsk
2. Miejska Bibl. Publ.	Gdańsk
3. a/a	

Z PRZEZYTANIEM
WODZKIEJ RADY NAR. W GDANSKU
[Signature]
Przewodniczący

Do akt 18/12 1954
DOSTĘP 12 1954

1154 17. XII. 54
[Signature]

22. Protokół przejęcia działu naukowego Biblioteki Miejskiej w Gdańsku przez Polską Akademię Nauk, str. 1
(PAN Biblioteka Gdańska)